

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Projevy asociálního chování na životní cestě a zpětná vazba
výchovných opatřeních jako východisko z něj**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček

Vypracoval:
Robert Lašák

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**Projevy asociálního chování na životní cestě a zpětná vazba výchovných opatřeních jako východisko z něj**“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 2.3.2009

.....

Robert Lašák

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Robert Lašák

OBSAH

ÚVOD	3
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	5
1. PORUCHY CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	6
1.1 Charakteristika poruch chování.....	7
1.1.1. Hledisko speciálně pedagogické.....	7
1.1.2. Hledisko sociologické.....	10
1.2 Pojmy související s poruchami chování u dětí a mládeže.....	11
1.3 Pojmy související s poruchami chování vězňených osob.....	13
2. PŘÍČINY VZNIKU PORUCH.....	16
2.1 Vliv rodinného prostředí.....	16
2.2 Vliv rozvodu manželství.....	17
2.3 Vlivy týrání a zneužívání.....	19
2.4 Vlivy vrstevníků, part.....	20
3. NEJČASTĚJŠÍ PORUCHY CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	22
3.1 Diagnostika poruchy.....	23
3.2 Poruchy související s asociálním chováním.....	26
3.3 Asociální chování a neposlušnost.....	26
3.4 Porucha opozičního vzdoru.....	29
3.5 Problémy spojené s alkoholem, tabákem a užíváním návykových látek.....	29
3.6 Gamblerství.....	32
4. NEJČASTĚJŠÍ PORUCHY CHOVÁNÍ U VĚZNĚNÝCH OSOB.....	36
4.1 Vězeňská krize.....	37
4.2 Sebepoškozování.....	37
4.3 Agrese a její formy.....	38
4.4 Násilí a projevy šikany mezi vězni.....	39
4.5 Sebevraždy.....	40

5. METODY ŘEŠENÍ PORUCH CHOVÁNÍ U VĚZNĚNÝCH OSOB.....	42
5.1 Vnitřní diferenciacce.....	42
5.2 Programy zacházení, aktivity volného času.....	43
5.3 Zaměstnávání a vzdělávání vězňů.....	44
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
6. ZKOUMANÁ PROBLEMATIKA.....	47
7. CÍLE VÝZKUMU.....	48
8. POPIS VÝZKUMNÉ PROCEDURY.....	49
9. VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	51
10. ZÁVĚRY.....	64
ZÁVĚR.....	65
RESUMÉ.....	67
ANOTACE.....	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70
SEZNAM TABULEK.....	72
SEZNAM PŘÍLOH.....	73

ÚVOD

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolil: „*Projevy asociálního chování na životní cestě a zpětná vazba výchovných opatření jako východisko z něj*“.

Každý člověk během svého života, nebo také jinak řečeno v průběhu své životní cesty prochází určitými vývojovými obdobími ve kterých plní nejrůznější sociální role. Tyto role pak sebou nesou určité vzorce chování, které jsou ve společnosti považovány za vhodné a žádoucí. Jednání, které proti těmto hodnotám směřuje je všeobecně odsuzováno a v případě překročení zájmů chráněných právem i sankcionováno. V naší práci se tedy zaměříme zejména na období zahrnující dětství, dospívající mládež a jedince, kteří se vlivem svého chování v průběhu života ocitli v některém z nápravných zařízeních. Vzhledem k mému povolání a bohatým zkušenostem se zaměříme na zařízení, která jsou zřizována státem a jsou určena pro výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Jedním ze základních úkolů sociální pedagogiky je sociálně výchovné působení v minoritních a rizikových skupinách, vězni ve výkonu trestu odnětí svobody k takovým skupinám bezesporu patří.

Cílem práce je specifikovat asociální projevy chování v průběhu života člověka a prozkoumat jakou zpětnou vazbu, případně východiska nám poskytují ukládaná výchovná opatření. Celá práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické. V první kapitole teoretické části se zaměříme na poruchy chování u dětí a mládeže. Uvedeme co je pro tyto poruchy charakteristické, zmíníme se o způsobech náhledu na ně a vysvětlíme si základní pojmy, které jsou pro tyto poruchy specifické. Ve druhé kapitole se pak zmíníme o některých důležitých příčinách, které za vznikem těchto poruch stojí. Třetí kapitola bude zaměřena na nejčastější závady a poruchy u dětí a mládeže. Ve čtvrté kapitole si přiblížíme poruchy chování osob pobývajících ve věznicích, jako je šikana, agresivita, násilí a jiné. Pátá kapitola se pak bude věnovat způsobům a metodám řešení těchto nežádoucích projevů v chování.

V praktické části se pokusíme zjistit na základě prozkoumání spisového materiálu vězňených osob, jaký měly vliv výchovná opatření na páchání další trestné činnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a do jaké míry zabránily recidivě. Metodou

výzkumu bude analýza materiálů získaných z databáze Vazební věznice Brno, doplněná o poznatky, získané ze standardizovaného dotazníku (viz. příloha 1). Jako zkoumaný vzorek nám poslouží devadesát šest osob, toho času pobývajících ve výkonu trestu odnětí svobody na eskortním oddělení. Praktická část bude obsahovat pět kapitol. V první kapitole popíšeme zkoumanou problematiku. Druhá kapitola se pak bude zabývat cíly sledované výzkumem. Kapitola třetí bude popisovat proceduru výzkumu. V posledních dvou kapitolách praktické části pak budeme hodnotit výsledky výzkumu a vyvozovat závěry, které nám potvrdí nebo vyvrátí stanovené hypotézy.

Zpracování tématu bakalářské práce je založeno na čtyřech složkách. První z nich zahrnuje znalosti autora, ve druhé je to pak volná interpretace jednotlivých odborníků (označeno příjmením autora a rokem vydání publikace). Ve třetí složce jde o parafrázování daného textu v publikaci a toto místo je navíc upřesněno číslem strany, kde se text nachází). Poslední složka obsahuje doslovnou interpretaci autorů (zde je navíc text samotný označen uvozovkami na začátku a konci).

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Poruchy chování u dětí a mládeže

Problematika poruch chování a sociálně negativních jevů u dětí a mládeže v současné době znepokojuje jak odborníky, tak i laickou veřejnost. Podle policejních statistik se děti a mládež do osmnácti let stále častěji dostávají do konfliktu se zákonem, roste agresivita, brutalita, sociálně patologické jevy. Také pedagogičtí pracovníci (učitelé, vychovatelé, mistři odborného výcviku) se častěji dostávají do situací, které jsou pro ně (s ohledem na danou situaci a jejich kompetence) prakticky neřešitelné. Obraz a příčiny poruch chování jsou většinou tak složité a komplikované, že jednoduchá opatření, jež se nabízejí, v praxi selhávají.

Převýchovou, reedukací jedinců s poruchami chování (sociálně a mravně narušených) se zabývá etopedie, jeden z oborů speciální pedagogiky. Změny posledních let, které sebou přinesly i řadu již zmiňovaných jevů negativních, zapříčinily, že se hlavní pozornost obrátila k prevenci.

V obecné řeči se pod pojmem poruchy chování obvykle rozumí negativní odchylky v chování některých osob od normy, kterou je to, co jako běžné hodnotí a očekávají jiné osoby nebo skupiny. Normu pak chápeme jako určité měřítko, normalitu jako vyjádření stavu (Jůva, 2001, s. 85-86).

Normu lze posuzovat z nejrůznějších hledisek, např. z hlediska statistického, filozofického, medicínského, sociálního atd. Z tohoto pohledu pak lze provádět i různé klasifikace poruch chování a zaměřit se na oblast, která je v danou chvíli pro nás prioritní, ovšem s respektováním i ostatních hledisek. Pro naše potřeby se zaměříme především na poruchy chování z hlediska speciálně pedagogického a sociologického.

1.1 Charakteristika poruch chování

Pro lepší orientaci v bakalářské práci je třeba nejdříve vysvětlit, jakého chování se bude celá práce týkat. Je třeba od sebe odlišit pojmy podobně znějící a v některých svých znacích si i podobné.

1.1.1. Hledisko speciálně pedagogické

Etopedie charakterizuje poruchy chování jako projev narušeného vztahu k výchově, především u sociálně (mravně) narušené mládeže, ale i dalších kategorií postižených jedinců. Jedná se o odchylku v procesu socializace, kdy jedinec nerespektuje normy chování na úrovni odpovídající jeho věku a rozumovým schopnostem. To znamená, že jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit. Důvodem může být sociální či výchovná narušenost nebo zanedbanost, jiná hodnotová orientace, rozdílné osobní motivy nebo neschopnost ovládat svoje jednání. Nepřiměřené sociální chování se projevuje především poruchami sociálních vztahů, resp. neschopností navazovat a udržovat přijatelné sociální vztahy.

O poruchu chování takto pojatou se nejedná v případě, že jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem, nebo porucha chování je přímo součástí obrazu nemoci (mentální retardace, psychická onemocnění, organická poškození mozku aj.).

Mezi nejčastěji užívané *klasifikace poruch chování* na základě předchozí charakteristiky patří:

Poruchy chování podle stupně společenské závažnosti

Disociální chování tzn. nespolečenské, nepřiměřené. Tento typ chování se však dá zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy, nenabývá sociální dimenze. Nejčastěji se objevuje v rodinné nebo školní výchově. Jde o kázeňské přestupky proti školnímu řádu, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus, lži a řadu jiných drobných porušení normy. Často jsou to projevy charakteristické pro určitá vývojová období nebo jsou průvodním jevem jiného primárního postižení (LMD apod.). Pokud disociální chování

trvá delší dobu a jeho příčiny jsou převážně ve špatném sociálním prostředí, může se především v pubertě prohloubit do závažnějších poruch chování.

Asociální chování je takové chování, které je v rozporu se společenskou morálkou vzhledem k nedostatečnému nebo dokonce chybějícímu sociálnímu citění. Nositel tohoto jednání se již výrazně odlišuje od společenského průměru. Porušuje společenské normy, normy morálky dané společností, ale jejich intenzitou ještě nepřekračuje právní předpisy. Svým jednáním v důsledcích škodí většinou sám sobě (např. alkoholismus, záškoláctví, toxikomanie). Asociálního chování se tedy může dopouštět takřka každý člověk v kterémkoli životním období, nejčastěji se však s těmito projevy v chování setkáváme u dětí a mladistvých. Mezi základní formy patří útěky, toulky, neklasičtější porucha u dětí – záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, alkoholismus, tabakismus a jiné druhy toxikomanie. V poslední době přiřazujeme i gamblerství. Náprava již vyžaduje speciálně pedagogický přístup především v podobě ústavní péče ve speciálních výchovných zařízeních, eventuelně v psychiatrických léčebnách nebo terapeutických komunitách.

V práci se budeme věnovat asociálnímu chování především, mnohdy se ale vzájemné poruchy chování prolínají.

Závažnějším typem je pak **chování antisociální**, které zahrnuje veškeré protisociální jednání bez ohledu na věk, původ a intenzitu činu. Svými důsledky poškozují společnost i jedince, ohrožují nejvyšší společenské hodnoty včetně lidského života. Velmi často navazuje na chování asociální. Nositel porušuje zákony dané společností a jeho náprava je možná pouze prostřednictvím ústavní péče, ať již to jsou zařízení školská nebo věznice. Mezi formy antisociálního jednání patří veškerá trestná činnost (např. krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy), vystupňované násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin a trestná činnost související s toxikomanií. Antisociální formy chování se vyznačují nejvyšším stupněm narušení původce chování, nejvyšší intenzitou defektivity, obtížnou aplikací nápravné péče a velkou pravděpodobností recidivy (Jůva, 2001).

Poruchy chování podle věkové kategorie

V souvislosti s věkem můžeme poruchy chování rozdělit na poruchy typické pro určitý věk a poruchy, které se vyskytují ve všech nebo ve více věkových obdobích. Takové poruchy mají v různých věkových obdobích svá specifika. Prolínají se a velmi často bývají uváděny společně s výše uvedenými poruchami chování dle stupně narušenosti, neboť zde existuje určitá návaznost. Zatímco asociální chování se vyskytuje zpravidla u dětí mladších, chování antisociální diagnostikujeme ve větší míře u starších dětí a mládeže.

Nejmladší věkovou skupinou, která je sledována z hlediska kriminality, je kategorie dětí ve věku od 6 do 15 let. Závadová činnost této věkové kategorie bývá označována jako *prekriminalita, dětská delikvence, dětská kriminalita*. Rizikovým obdobím může být už začátek školní docházky. Tato změna v režimu dítěte může být náročná po stránce psychické i fyzické a dítě může reagovat například záškoláctvím, vzdorovitostí, neposlušností, upozorňováním na sebe, lhaním.

Dalším závažným obdobím ve vývoji dítěte je puberta, v níž jedinec prochází složitými změnami fyzickými i psychickými. U dětí z narušeného prostředí probíhá toto období zvláště těžce. Nebezpečím je psychická nevyrovnanost, touha napodobovat dospělé, potřeba někomu patřit, identifikovat se s nějakým vzorem, což může pubescenta přivést do závadové party, která mu poskytne chybějící sociální zázemí.

Stejně jako u celkové kriminality, výskyt dětské delikvence souvisí nejvíce s velkými městy. Typickým znakem dětské delikvence je skupinovitost, malá připravenost a promyšlenost. Jedná se o činy páchané převážně spontánně. Negativní aktivity směřují většinou k majetku v osobním i společném vlastnictví. Méně často se setkáváme s násilnými trestnými činy, i když musíme konstatovat, že nárůst brutality je zřejmý. Přibyla i šikana, která se v minulosti u této věkové kategorie a běžném prostředí téměř nevyskytovala.

Poruchy chování mladistvých – *juvenilní delikvence* neboli *kriminalita mladistvých* – se týká věkové kategorie mládeže od 15 do 18 let (Jůva, 2001).

1.1.2 Hledisko sociologické

V etiologii poruch chování bývá zmiňována sociální podmíněnost negativních projevů. S nárůstem kriminality a stupňujícími se asociálními a antisociálními činy v dětském a adolescentním věku se hovoří mnohem častěji o **sociálně patologických jevech v chování, o sociálně negativním chování, o sociálně narušené, ohrožené či nepřizpůsobivé mládeži**. Obsahově se jedná o poruchy chování, jejichž charakteristika byla popsána v předchozích klasifikacích. Jedná se o chování, kterým jsou porušovány společenské normy, práva ostatních, přičemž jedinec s poruchou chování selhává jak v interpersonálních vztazích, tak i v naplňování smysluplných životních perspektiv. Vymezíme ještě dva základní sociologické pojmy, které se svým obsahem vztahují k poruchám chování tak, jak je můžeme vnímat z pohledu etopedie.

Sociální deviace (a v jejím rámci deviantní chování) – porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy chování nebo skupiny norem. Sociologické pojetí deviace je podstatně širší než pojetí právní nebo etické. Nelze je ztotožňovat s trestnou činností, která je pouze jednou z jejích forem, ani s antisociálním chováním, i když většina forem sociálního chování pokládaných za deviantní tuto povahu obvykle má. Pojem sociální deviace zahrnuje tak rozmanitá chování, jako je „veksláctví“, krádež, alkoholismus, narkomanie atd., tedy fenomény, které nás v současné době trápí, tak jako každou společnost, která se nachází v určitém přechodovém stadiu (Jůva, 2001, s. 89).

Pojem sociální deviace označuje každé sociální chování, které porušuje nějakou sociální normu a je proto určitou částí společnosti odmítáno. Deviace se mění v závislosti na kulturním prostředí, na sociálním prostoru a čase. Je v celku obecně přijímáno, že existují tři základní přístupy ke zkoumání sociální deviace – **biologický, psychologický a sociologický**. Nejpropracovanější jsou přístupy sociologické.

Pro pochopení sociální deviace je podstatná znalost samotných norem. Studium sociální deviace musí nutně předcházet studium normativního řádu na různých strukturních úrovních společnosti. Každá sociální norma je vybavena sankcí, tzn. že sama předpokládá možnost svého porušení. Kde není norma, není deviace a naopak – každá norma deviaci předpokládá (Mühlpachr, 2001).

Sociální patologie – shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzv. společensky nebezpečné, negativně sankciované formy deviantního chování. Je součástí sociální deviace, její vystupňovanou formou.

Mezi sociálně patologické jevy bývají řazeny kriminalita, sebevražednost, alkoholismus, sexuální úchytky, prostituce, organizovaný zločin aj.

Vznik existence sociálně patologických jevů je výslednicí působení faktorů biologických, psychologických, sociálních, kulturních i dalších (Jůva, 2001, s. 89).

1. 2 Pojmy související s poruchami chování u dětí a mládeže

V souvislosti s těmito projevy v chování se v pedagogice setkáváme s označením *mravní vada*, od kterého se přešlo k termínu *mravní narušenost*. Tento přechod vysvětluje (Koudelková, 1995, s. 29): „Zřejmě proto, že termínu vada se zpravidla používá pro defekt, který lze charakterizovat změnou již ve strukturálním základu tělesného orgánu, v tomto případě charakteru, kdežto narušeností se spíše vyjadřují jen funkcionální poruchy. Toto rozlišování se ustálilo teprve v poslední době a neplatí historicky. Již někteří z prvních autorů definovali defekty v mravní oblasti více méně funkcionálně, např. B. Rusch (1812) popsal moral derangement (zmatek) jako stav, kdy porozumění je v relativně dobrém stavu, ale vůle se stává neuvědoměle příčinou zlých činů prostřednictvím vášní. Podle Ruschova názoru je v základu těchto poruch nějaká vrozená morální deprivace, podmíněná pravděpodobně defektní organizací těch částí těla, v nichž jsou lokalizovány morální vlastnosti“. Současní autoři však mají snahu tuto mravní poruchu vysvětlovat jako důsledek nedostatečné činnosti centrálního nervového systému. Podle této teorie mají někteří jedinci geneticky malou či redukovanou schopnost naučit se správně reagovat na sekundární situace. Tyto osoby nedokáží spojovat tresty s chováním, které je již někdy předtím přivodilo a proto neprožívají anticipační úzkost jako většina lidí v podmínkách, kdy provádějí opakované akty, které nejsou povoleny.

Termín *mravní narušenost* vystihuje podstatu defektu i defektivitu v etopedii, tj. poruchu v oblasti vyšších hodnot, jež ovšem může být podmíněna rozdílnými faktory. Vynikající pedagog A. Zikmund dokonce rozlišuje tři stupně mravní úchylnosti na podkladě kvality a kvantity mravního cítění, (Zikmund, 1930, s. 32):

„Mravně ohrožení jsou mravně neporušení, normálního cítění mravního, jejichž mravní život je ohrožen vnějšími neblahými poměry, špatným prostředím apod“.

„Za mravně vybočilé (narušené) označujeme ty děti, které vlivem zvláštního založení občas a jen přechodně, často vlivem slabosti charakteru i z návodu cizích dopustily se špatných činů, a tak z mravního života více méně vybočily“.

Konečně „mravně vadní v užším slova smyslu jsou ti, u nichž mravní vady a sklony k antisociálním skutkům tvoří habituální stav, který se dá již těžko výchovně napravit“.

Správnost této klasifikace byla po dvaceti letech potvrzena moderní psychopatologickou teorií.

Termín mravní narušenost se v pedagogice neudržel snad proto, že někteří autoři používali méně vhodných synonymických označení typu mravní provinilost, zatíženost, zpustlost či dokonce zvrácenost, které mají již silně negativní emocionální přízvuk. Od roku 1960 byl proto nahrazen termínem *obtížná vychovatelnost*, který zase nemá téměř žádnou vypovídací hodnotu, a to ani tehdy, když se používá jen v užším slova smyslu. Tento pojem se vyznačuje vysokou neurčitostí a v postatě není vůbec specifický pro etopedickou oblast. Koudelková v tomto pojmu navíc spatřuje další význam (Koudelková, 1995, s. 32): „Kromě toho, že jde o čistě popisný termín, jako bychom z něho navíc pociťovali pedagogický pesimismus, že převýchova má příliš omezené perspektivy. Na druhé straně syndrom obtížné vychovatelnosti, který nemá žádný diagnostický charakter vzhledem k tomu, že zahrnuje nejrozličnější faktory, by mohl zavádět speciální pedagogy v praxi k mylnému přesvědčení, že metody převýchovy jsou v podstatě jen záležitostí stupně pedagogického nátlaku“.

Dalším takovým pojmem, který není dostatečně vysvětlen a nachází se mezi pedagogikou a psychologií je skupina nazývaná *poruchy chování*. Poruchy chování jsou hlavní příčinou asociálních projevů. Předpokládá se, že na vzniku těchto poruch se podílejí jen takové vlivy, které nezasáhnou osobnost dítěte patologickými mechanismy. Uvádí se zejména nedůsledná či nedostatečná výchova, které mají za následek, že se u dítěte nevytvoří vhodné sociální návyky, takže dítě svým chováním

vybočuje z hranic chování určeného společenskými normami. Ovšem v některých případech za poruchou chování může probíhat již psychopatologický vývoj, proto někteří autoři s tímto termínem raději nepracují.

1.3 Pojmy související s poruchami chování vězňených osob

Pro lepší orientaci v bakalářské práci považuji za důležité vysvětlit také několik pojmů týkajících se vězeňského prostředí a jeho specifík. Jedním z těchto pojmů je **vězeňská subkultura**, kterou můžeme vysvětlit jako vysoce specifické prostředí, s kterým přicházejí do styku pouze ti zaměstnanci vězeňské služby, kteří jsou s vězňenými osobami v přímém kontaktu. Jsou to tedy především dozorcí a vychovatelé na odděleních výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Dále pak i někteří specialisté působící ve věznicích, jako jsou psychologové a speciální pedagogové. Toto prostředí je pak dotvářeno vzájemnými vztahy mezi vězni. Vězeňská subkultura je pak charakterizována svým vlastním jazykem, různými zvyky a způsoby chování. Na základě těchto projevů se pak vytváří mezi vězni určitá hierarchie, která vymezuje postavení každého vězně v této skupině.

Z hlediska poruch chování u vězňených osob pak rozlišujeme dvě základní kategorie poruch. **Chování anomální** a **chování abnormální**. Anomální chování je vymezeno jako chování odlišující se od normy, ale neobsahující patologický prvek. To znamená, že anomálního chování se dopouští jedinci, kteří jsou z psychiatrického hlediska považováni za zdravé. Naproti tomu chování abnormální již je vyvoláváno duševní poruchou, nebo také onemocněním. Jako příklad bývá uváděna oligofrenie, psychopatie a jiné.

„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti“. (§ 23 zákona č. 140/1961 Sb.)

Široká veřejnost si od ukládání trestů odnětí svobody slibuje především izolaci těchto osob od té části populace, která se chová náležitým způsobem a dodržuje pravidla. Toto je ale jen část účelu, který má trest plnit. (Kejdová, 2006, s. 23) rozlišuje: „individuální prevencí je - „výchova pachatele k řádnému životu“. Generální prevencí je- „výchovné působení trestu na ostatní členy společnosti“.

Především na složku výchovnou se zaměřují Evropská vězeňská pravidla, které stanovují hlavní zásady pro nakládání s uvězněnými osobami. Podstatou tohoto dokumentu je tedy vytvářet takové podmínky ve věznicích, aby nedocházelo k porušování lidské důstojnosti vězňených osob, snižovat škodlivé vlivy způsobené uvězněným a jiné. Má se zato že omezení jedince na svobodě je trestem již samo o sobě.

Dalším důležitým pojmem je pak prizonizace. Je to vlastně adaptace nebo také přizpůsobování se na podmínky ve vězení. Skládá se ze dvou složek:

- **Institucionalizace.** Je to výsledek přizpůsobování se stanovenému režimu. Hlavním znakem je předstíraná poslušnost. U části obviněných nebo odsouzených se vytvoří tzv. „syndrom dobrého vězně“, který nevyvolává konflikty, chová se v souladu s požadavky personálu, přitom však ovládá i zakázané praktiky, které mu umožňují snadněji zvládat vězeňský život. Tento způsob jednání je typický pro vícetrestané jedince. Druhou skupinou, která svým chováním vyjadřuje odpor vůči institucionalizaci bývá nejčastěji skupina vězňů, kteří jsou ve vězení poprvé. Vězeň se vzhledem ke své nezkušenosti s vězeňským prostředím dostává do konfliktů s personálem věznice a porušováním vězeňského řádu, se stává nežádoucím i pro recidivující vězně.
- **Ideologizace.** Je to proces, ve kterém se jedinec adaptuje na normy, názory a zvyky panující ve vězeňské subkultuře. Z výchovného hlediska jde o změny v chování vězněné osoby, které nejsou vhodné. Zpočátku se vězeň těmto „zvyklostem“ brání, později však je může vzít za své a identifikovat se s nimi. Důležitou roli zde sehrává celková atmosféra ve věznicích, délka trestu, způsoby využití volného času, možnost ve věznicích pracovat aj.

Prizonizace je proces, který podstatně snižuje až anuluje pravděpodobnost reintegrace odsouzeného do společnosti po propuštění z výkonu trestu (Netík, 1997, s. 28).

2. PŘÍČINY VZNIKU PORUCH

Příčin, které vedou ke vzniku poruch je celá řada. Na následujících řádcích se pokusíme vysvětlit ty, které jsou považovány za nejdůležitější. Obecně by se dalo říci, že hlavní příčinou, která se podílí na vzniku poruch u dětí a mládeže je vliv sociálního prostředí, dále to pak jsou osobnostní faktory jedince. V naší práci si některé vlivy přiblížíme.

2.1 Vliv rodinného prostředí

Rodina je považována za základní jednotku ve společnosti, neméně důležitá je její výchovná a socializační úloha spojená se životním stylem.

Zdravě fungující rodina je základem psychicky vyrovnané osobnosti. Pro správný vývoj jedince je důležité, aby v rodině panovala příjemná atmosféra, učení a výchova probíhala za pomoci rozmanitých komunikačních prostředků. Rodina by měla jedinci poskytovat ten správný vzor. Rodina v procesu výchovy plní úlohu zprostředkovatele získávání vzorů, norem chování, vztahů k práci a získávání poznatků o politickém, ekonomickém a kulturním životě. Tyto osvojené vědomosti a dovednosti ovlivňují charakter jedince a určují prostředky, jakými bude v budoucnu své potřeby uspokojovat. Pro společnost je žádoucí, aby si jedinec osvojil ty hodnoty a pravidla chování, která jsou v dané společnosti uznávána.

Pokud tento proces probíhá normálním způsobem, stává se jedinec společensky způsobilým k životu ve společnosti. V případě, že v průběhu tohoto procesu dojde k vážným výkyvům, může jedinec selhat v plnění některých svých společenských rolí a může to vyústit až trestnou činností. Většinou se tato nepřizpůsobivost projeví jen způsobem, nepřekračujícím zákon. Páchání trestné činnosti je považováno za extrémní stav.

Rodina plní především roli výchovnou, reguluje informace a poznatky získané v běžném životě, spoluvytváří vhodné návyky a sociální zábrany. Důležitá je i

odpovědnost rodiny jako subjektu před zákonem. Často bývá důvodem konfliktů mezi rodiči vliv závislosti na alkoholu nebo drogách. Neobvyklá není ani trestná činnost páchaná rodiči nebo sourozenci. Jedinec však pro následování těchto nevhodných příkladů musí mít psychické předpoklady.

Rodiče mladých delikventů mívají většinou nižší kulturní úroveň, nezajímají se o to, jak jejich potomci tráví svůj volný čas a orientují se v životě především na praktické cíle. Jsou známy příklady, kdy dokonce rodiče své děti nutili k různým asociálním projevům, nebo přímo k páchání trestné činnosti. V nemálo rodinách výchova uvedené jednání nepodněcuje, ale na druhé straně se mu ani nesnaží účinně zabránit.

2.2 Vliv rozvodu manželství

V poslední době značně přibývá počet rozvedených manželství. Ve větších městech tento se tento počet blíží polovině. Je zřejmé, že dítě z rozvedeného manželství bude trpět větším množstvím poruch citového života i chování než dítě, jehož rodiče se nerozvedli. Většinu obtíží dětí pocházejících z rozvedených manželství způsobuje období, které následuje po rozvodu. Dítě, jehož rodiče se rozvedli čeká mnoho změn, které nejsou vůbec příjemné, ať už je to změna bydliště, školy, většinou snížení životní úrovně a samozřejmě i snížení péče o něj.

Období a atmosféra, která mezi rodiči panuje před rozvodem je však také z hlediska dalšího vývoje dítěte důležitá. I když se zdá, že malé děti plně nechápou, co se mezi rodiči děje, opak bývá pravdou. Malé děti vystavené bouřlivým výměnám názorům a vzrušeným emocím často tyto emoce od svých rodičů přejímají. Starší děti se pak dané chování budou pokoušet napodobit. Dospívající může propadnout alkoholu nebo drogám. O výsledky studie britských vědců se opírají (Drtilová, Koukolník, 1994, s. 123): „A zjistilo se, že rozvod sám o sobě na poruchy chování a školního prospěchu u chlapců má vliv zanedbatelný. U dívek je sice vliv samotného rozvodu na poruchy chování a školního prospěchu zřejmý, ale velmi malý. Podstatný vliv na obojí poruchy má vše, co se v rodině děje před rozvodem“.

Je těžké posoudit, jak moc je které dítě rozvodem rodičů postiženo. Každé dítě je totiž jinak odolné vůči této zátěži. Některé důvody odolnosti jsou vrozené, jiné mohou být získané. O okolnostech, majících vliv na odolnost dětí se zmiňují (Drtilová, Koukolík, 1994, s. 126) : „Odolné, tedy v dospělosti „normální a úspěšné“, děti byly lidmi, kteří o ně pečovali od kojeneckého věku, označovány jako milé a klidné. Nevyskytovaly se u nich poruchy spánku a příjmu potravy, které dovedou okolí tolik vyčerpávat. Ve věku dvaceti měsíců byly odolné děti čilé, živé, soustředěně si hráli, vyhledávaly nové podněty. Pomoc žádaly, jen pokud ji skutečně potřebovaly“.

Velký vliv na to, jak se dítě s rozvodem vyrovná, spatřujeme v nejbližším okolí dítěte. V rodinách, kde chyběl otec a matka chodila do zaměstnání, byla odolnost dívek posilována péčí o mladšího sourozence. Nesměla to ale být péče, která by nahrazovala péči matky. Z chlapců byli odolnější prvorození jedinci, zřejmě proto, že se nemuseli dělit o přízeň s mladším sourozencem. U dítěte se těžko odhaduje, jak se s rozvodem vyrovnává. Dítě, které vypadá, že celou situaci zvládá dobře, může být více postiženo, protože se mu nedostane od okolí takové pozornosti jako dítěti citlivému, na kterém je to více vidět. Důležité je, aby dítě našlo ve svém okolí nějakou spřízněnou duši, které se s celou situací může svěřit a který mu v případě potřeby poskytne pocit bezpečí. Může to být prarodič, strýc, starší sourozenec nebo jen dobrý kamarád ze školy.

Negativní vliv na dítě, pokud zůstane po rozvodu u rodiče opačného pohlaví popisuje (Train, 2001, s. 35) : „Chlapci, kteří zůstali s matkou, mívají jisté potíže - ty zřejmě souvisí se ztrátou mužského vzoru, s nímž mají potřebu se identifikovat, nebo z praktičtějšího hlediska proto, že matky nejsou schopny uplatnit potřebnou autoritu při výchově“. Vznik této situace je celkem logický, opuštěný partner je po rozvodu plný emocí, jeho sebevědomí je narušeno, mnohdy se přidávají finanční těžkosti, v takové situaci se jen těžko upevňuje autorita.

Rodiče by si tedy měli svůj úmysl se rozvést dobře rozmyslet, zvláště s ohledem na další vývoj a život jejich potomka. Samozřejmě to neplatí v případech, kdy naopak rozvod dítěti jenom prospěje, např. v případě těžké závislosti jednoho z rodičů na drogách nebo alkoholu.

2.3 Vlivy týrání a zneužívání

Na každém jedinci a dítěti především se projeví, pokud bylo někdy citově, tělesně týráno nebo sexuálně zneužito. Mnohdy si pachatelé tohoto jednání ani neuvědomují dopady svého konání. V rodinách, kde se lidé k sobě chovají agresivně, může fyzické napadání dítěte být zcela samozřejmé. I v případě sexuálního zneužívání může ze strany rodičů jít o jednání nechtěné. Například pokud své dítě vystavují neskrývanému sexu nebo pokud ho nechají sledovat sexuální scény v televizi.

K citovému týrání může docházet ve všech typech rodin. Nehraje roli, jestli je rodina chudá nebo bohatá. Většinou se vyskytuje tam, kde rodiče nejsou schopni přijmout starost a výchovu dítěte jako prvořadý zájem. (Train, 2001, s. 42): „Často k němu dochází v mladých rodinách, kde se rodiče kolem dvaceti let věku těžko vyrovnávají se svou situací“. Materiální zabezpečení rodiny zde samozřejmě také hraje svou roli, ale především jde o to, že rodiče nemají chuť a energii dítě rozvíjet při různých hrách, rozhovorech a podobných činnostech. U dítěte, které si nevytvoří silné citové pouto k rodičům, které by mu dodávalo tolik potřebný pocit bezpečí, dochází k tomu, že v dospělosti bude jen těžko vytvářet kvalitní vztahy s dospělými osobami.

Pokud dojde u jedince v útlém věku k tělesnému týrání, je velká pravděpodobnost, že se bude v budoucnu chovat agresivně. Míra jeho agresivity nebo násilného jednání bude záviset na stupni hrubého zacházení, jakého se mu dostalo, na věku kdy se tak stalo, na vztahu k násilníkovi atd.

Děti vystavené sexuálnímu zneužívání si ponесou do dalšího života většinou dlouhodobé traumatizující následky. Projevy u dítěte mohou být značně různorodé. Při hraní a ve vztazích k jiným dětem může projevovat nebyvalý zájem o sex. Dítě může trpět poruchami spánku, může se začít pomočovat, může ztratit chuť k jídlu atd.

Z chlapců, kteří byli sexuálně zneužívání se mohou stát jedinci trpící depresemi se sebevražednými sklony. Dívky mohou mít problém dosáhnou při sexu uspokojení.

Narušení této důvěry v opačné pohlaví přispívá k tomu, že jedinec vyhledává krátkodobé známosti a není schopen navázat kvalitní dlouhodobý vztah.

K tomuto jednání, které je příčinou značné části poruch, dochází nejčastěji v rodinách.

(Train, 2001, s. 45) : „Zneužívání dětí je jednou z nejběžnějších příčin smrti mezi předškolními dětmi“. Nejčastějším cílem zneužívání nebo tělesného týrání se pak stávají děti plačtivé, nebo ty které vyžadují velkou pozornost. Děti však nebývají týrány pouze dospělými, např. rodiči, často se násilí na nich dopouštějí i jejich sourozenci. Vysoké procento těchto případů uvádí (Train, 2001, s. 46) : „Osmdesát procent dětí mezi třemi až patnácti lety se nejméně jedenkrát ročně dostává do násilného konfliktu se sourozenci“.

Kromě rodinného prostředí stojí za to poukázat i na další prostředí, ve kterých k případům zneužívání nebo násilného jednání dochází. Jedná se zejména o výchovné a vzdělávací ústavy, např. školy, internáty, dětské domovy a dále pak věznice. Zde mají tyto projevy nejčastěji formu šikany.

Z hlediska závažnosti citového, tělesného týrání a sexuálního zneužívání na pozdější život postiženého jedince a přímého vlivu na vznik některé z mnoha poruch chování je třeba tomuto jednání účinně předcházet, včas ho odhalovat a zabraňovat jejímu dalšímu pokračování.

2.4 Vlivy vrstevníků, part

Dalším vlivem, který se podílí na vzniku poruch a závad v chování je prostředí, ve kterém jedinec tráví svůj volný čas. Různé zájmové spolky a organizace sice nabízí mnoho variant, jak efektivně využít volný čas, ale tato nabídka směřuje pouze k bezproblémové mládeži. Děti ulice se tedy baví sami a po svém. Mnoho těchto „her“ s trestnou činností přímo souvisí.

Přebytek volného času a touha po dobrodružství pak některé, zejména mladistvé jedince, vede k vytváření závadových skupin, ve kterých mívají hlavní slovo jedinci se zkušenostmi s pácháním trestné činnosti. Často se tyto skupiny prezentují agresivním chováním, projevy rasismu, extremismu nebo jinou formou provokativního jednání. Do těchto skupin se dají zařadit i příznivci různých rockových skupin, motorkáři nebo fotbaloví výtržníci. Tyto skupiny většinou svými projevy narušují veřejný pořádek formou rvaček, výtržnictví, vandalismu nebo pácháním násilí. S těmito projevy se pak pojí alkoholové, drogové závislosti a sexuální nezdrženlivost.

Vytváření zájmových spolků a part je typickým jevem pro současnou společnost. Především v dospívání dochází u mladého člověka k prohlubování vztahů se svými vrstevníky a vzniká potřeba osamostatnit se. Potřeba osamostatnit se jej pak odklání od rodiny a směřuje jej k jeho kamarádům, spolužákům nebo vrstevníkům. Zároveň se u dospívajícího objevuje potřeba vyrovnat se dospělým. Mladý člověk touží disponovat svými vlastními penězi, vlastnit dopravní prostředek, mít zkušenosti z pohlavního života, navštěvovat zábavné podniky, pít alkohol, kouřit apod.

V tomto období je velice důležité, aby se jedinci dostalo od rodiny pochopení a podpora. Psychická stránka dospívajícího není totiž rozvinuta dostatečně v porovnání s fyzickou, a proto jedinec snáze podléhá negativním vlivům svého okolí.

3. NEJČASTĚJŠÍ PORUCHY CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE

Před narozením dítěte každého zajímá především otázka, zda to bude holčička nebo chlapeček. Takřka každý rodič odpoví, že je mu to jedno, hlavně když bude narozené dítě zdravé. Kromě toho, že si rodiče přejí mít dítě fyzicky zdatné, chtějí také aby bylo šťastné, aby mělo dobrý vztah k ostatním a aby bylo stejné jako ostatní děti jeho věku – a třeba ještě lepší. Dalšími přáními je pak celá řada, aby se mu dařilo ve škole, aby mělo spoustu přátel atd. Naplnit všechna tyto přání však bohužel nelze. I když se narodí dítě bez tělesných a duševních postižení, může se stát něčím, kdy příjemná zodpovědnost za chování dítěte stane se náraz nesnesitelným břemenem.

Ve Velké Británii existují odhadem dva miliony dětí se specifickými duševními zdravotními potížemi, které ovlivňují jak chování jich samých, tak životy těch co o ně pečují. Zpočátku rodiče chování svého dítěte přijímají spíše s úsměvem, někdy jsou dokonce na jeho „nezbednosti“ pyšní, snad jim i vyhovuje, jak výjimečná osobnost dítěte zasahuje do jejich života a života jejich přátel. Radost z chování dítěte však náraz vystřídají obavy a pochybnosti. Většina rodičů se domnívá, že se jejich dítě stane s přibývajícím věkem přizpůsobivější, že se jeho chování změní a nakonec se žádanému chování naučí. Přijde však chvíle, kdy se začne stýkat s ostatními dětmi a oni zjistí, že to nebude tak jednoduché.

V případě, že jsou rodiče nebo odborníci, např. učitelé, znepokojeni chováním dítěte, často dávají vinu sami sobě. Rodiče zajímá především jaký podíl viny na chování dítěte nesou především oni sami. Mívají pocit, že se v chování dítěte odráží jejich vlastní nedostatky, které jsou hlavní příčinou současného problému. Je potřeba se na věc dívat také z druhé strany a to tak, že dítě je zejména jedinečná, nezávislá osobnost se speciální kombinací silných a slabých stránek. Asi 7% předškolních dětí má problémy, které odborníci co do závažnosti označují za průměrné a dalších 15% má „mírné“ potíže. Jinými slovy, jedno dítě z pěti je postiženo určitým druhem poruchy. Rodiče menších dětí se často obávají neklidného, rušivého chování. Udávají, že jejich děti neustále vyžadují pozornost a dají se jen velmi obtížně zvládat. Mezi další běžné příznaky patří noční i denní pomočování, nespavost a problémy s jídlem. Méně často se vyskytuje špatná koncentrace, těžké záchvaty vzteku a celkový neklid nebo smutek.

Stejné procento dětí má potíže i v dospívání: zhruba 10-15% má jasně definované poruchy, dalších 6% trpí poruchami méně zjevnými. Ovšem problémy, s nimiž se děti potýkají v tomto pozdějším věku, se od problémů v dětství liší. Během dospívání převažují citové poruchy (emoční poruchy a deprese), poruchy chování, případně kombinace obou.

Různé poruchy bývají v dětství docela běžné – ale obvykle se na ně, bohužel neprijde včas. Rodiče i učitelé potíže dítěte často přehlížejí, spíše je označí za přechodné období a nechtějí uznat, že by dítě mohlo mít psychický problém nebo – a to je ještě horší – duševní poruchu. Rodiče ani učitelé si obvykle nepřipustí, že by dítě potřebovalo pomoc, dokud se něco vážného nestane. Závažné problémy mohou vyjít najevo teprve tehdy, když dítě například uteče z domova, pokusí se o sebevraždu nebo napadne učitele. Často se stav dítěte jednoduše nechává zhoršovat, což v některých případech může končit osudově. Podle odhadů pouze jednomu z deseti dětí trpících určitými osobními problémy se dostává odborné pomoci.

3.1 Diagnostika poruchy

Musíme si uvědomit, že každé dítě je jedinečné nejen co do fyzického vzhledu, ale i co do způsobu chování. Od ostatních se liší hned po narození. Má svou vlastní osobnost a povahu. Když velmi malé dítě pláče více než jiné děti, méně se směje a nedokáže se „napojit“ na ostatní, neznamená to hned, že s ním není něco v pořádku, může jít jen o odraz jeho osobnosti. Nereaguje-li na chlácholení podobně jako jiné děti nebo je velmi tiché a zaražené, či naopak extrémně aktivní, nemusí ani tyto projevy značit nějakou poruchu. Pokud se starší dítě bojí tmy, divných předmětů, nebo se bojí zůstat samo, má-li nepravidelný spánek nebo velice špatně jí, může to být jen přechodný jev. Všechny děti se čas od času takto projevují. Třeba pouze reagují na podmínky okolo sebe a přizpůsobují se jim. Podobné je to u dítěte dospívajícího. Jeho náladovost a vzdorovitost je normální projev tohoto období. Během dospívání se musí děti intenzivně přizpůsobovat novým požadavkům a vyrovnávat se s rychlým fyzickým i psychickým vývojem. Často proto bývají nervózní, plné vnitřních konfliktů a pochyb o sobě samých.

Jak tedy poznat, zda se u dítěte jedná o příznak nějaké poruchy? Mnozí odborníci mají za to, že mezi chováním „normálního“ dítěte a chováním dítěte s poruchou neexistuje pevná hranice. Hlediskem by mohla být intenzita těchto projevů. U dítěte s poruchou by byly příznaky závažnější, trvalejšího charakteru a společensky více obtěžující. Toto je však jen velice zjednodušené měřítko. Pomoc odborníků by se měla dostat dětem, jejichž nevhodné chování je natolik závažné a trvalé, že se z pohledu rodičů, učitelů nebo veřejnosti jeví jako sociálně problematické.

Chování dítěte je projevem jeho osobnosti, jeho vztahu k vnějšímu prostředí. Označuje ten aspekt činnosti, který je pozorovatelný z vnějšího prostředí. Úzkostné stavy, opakovaně trestané projevy hyperaktivity a impulzivity, opakované neúspěchy a celá řada dalších nepochopených nebo nesprávně interpretovaných odchylek od požadované normy negativně ovlivňují vývoj osobnosti dítěte a ve svých důsledcích přetrvávají do dospělosti. Při diagnostické činnosti je nutné znát normu pro určitý věk a vzhledem k ní dítě posuzovat. Cílem posuzování chování není přidělení „nálepky“ porucha chování, ale snaha projevy pochopit, využít je k porozumění dítěti a následně jeho ovlivňování v pozitivním slova smyslu.

Kázeňské problémy jsou podmíněny osobnostními charakteristikami dítěte a vnějšími systémy, v nichž dítě vyrůstá a které je ovlivňují. Lze předpokládat, že někteří jedinci mají dispozice k negativnímu chování, nelze však spolehlivě určit, jaký je podíl vrozeného a získaného. Změna chování nemůže vycházet pouze ze změny osobnosti dítěte. Nelze ji provést pouze výchovným, tím méně represivním opatřením učitele. Obtíže v chování jsou multifaktoriálně podmíněné, na jejich vzniku se podílí komplex příčin, pramenících z vnějších systémů, kterými jsou rodina, škola a společnost. Ta je třeba poznávat, analyzovat, hledat zde možné příčiny obtíží a odstraňovat je, pokud je to v našich silách (Zelinková, 2001, s. 156 – 159).

Cílem diagnostické činnosti pedagoga je získat komplexní obraz osobnosti diagnostikovaného svěřence. Chceme-li poznat jednotlivé stránky osobnosti dítěte nebo dospívajícího, zaměřujeme svoji pozornost na jeho chování a jednání při různých spontánních i organizovaných činnostech ve výchovné skupině. Nejčennější podklady pro diagnostické účely získáme při spontánních činnostech, které probíhají bez vedení. Děti a mladiství se při těchto činnostech projevují mnohem přirozeněji.

Osobnost dítěte poznáváme především z jeho projevů. Projevem je každá dílčí výrazová a dynamická změna, pohyb, mimika, gesto, prostě každý *úkon chování*, i složitý celek chování, tzv. akt chování. *Aktem chování* nazýváme totožné nebo vnitřně příbuzné projevy, které je možno komplexně označit jedním pojmem. Tyto akty chování, které jsou pro osobnost diagnostikovaného dítěte typické, nazýváme *postoje*. Jsou to pohotovosti k určitým, modelovým aktům chování. V aktech chování se projevují i *rysy charakteru*. Každý rys charakteru je zároveň je zároveň složitým postojem v tom smyslu, že představuje pro dítě připravenost a pohotovost reagovat určitým stejným způsobem. Rysy charakteru jako znaky osobnosti určují etickou a sociální hodnotu každého jednotlivého skutku, jenž je výsledkem série aktů chování. Postoj dítěte se vytváří během jeho života víceméně spontánní nápodobou, kdežto rysy charakteru jsou výsledkem intencionální výchovy a sebevýchovy, jež vyžaduje od subjektu výchovy mnohdy značné sebezapření. Z projevů a aktů chování usuzujeme na příčiny, které způsobily, že se dítě zachovalo právě tak a ne jinak. Pohnutky, postoj nebo charakterový rys, jež jsou příčinou určitého chování, souhrnně označujeme termínem *znaky osobnosti*.

Je tedy nutno pečlivě zkoumat pravou příčinu určitého aktu chování a rozlišovat akt chování od znaku osobnosti vychovávaného. Jeden a tentýž vnější projev svěřence může vyvěrat ze zcela odlišných interních pohnutek a příčin. Např. příčinou neukázněnosti dítěte a jeho neochoty podřídit se může být:

- psychomotorická instabilita,
- dosud nevytvořená schopnost respektovat autoritu vychovatele,
- nesouhlasný postoj k požadavkům režimu,
- enormně silná touha po sebeuplatnění a získání dominantního sociálního postavení ve skupině,
- záměrná a cílená snaha nerespektovat režim a úmyslně svým chováním provokovat (Spousta, 1995, s. 28-30).

3.2 Poruchy související s asociálním chováním

Tyto druhy poruch se týkají velice široké skupiny dětí. Na první pohled jsou to zdravé děti bez zjevných potíží – a právě proto se v mladším věku mohou jevit jako výjimečně zlobivé a schválně vzdorovité. Skutečnost, že občas dokáží být i velmi milými společníky, situaci jenom zhoršuje. Jejich chování popuzuje a vyčerpává všechny, kdo s nimi přicházejí do styku.

Dále sem pak spadají děti, které jsou tak vytrvale nespolečenské a neschopné podřídit se jakékoliv autoritě, že v jejich chování vidíme odraz nějaké vrozené špatnosti. Tyto děti se zdánlivě nedokáží přizpůsobit ani zhodnotit důsledky svého chování. Zdá se, že jsou lhostejní k pocitům druhých. Bývají to rváči třídy a postrach okolí. Mohou být otevřeně vzdorovité, extrémně nepřátelské a agresivní. Některé z nich se pohybují ve společnosti uživatelů drog a svým chováním se blíží k hranicím zákona. U této skupiny dětí trpících zmíněnými poruchami lze spatřit jisté souvislosti : trpí-li dítě ADHD (poruchou pozornosti spojené s hyperaktivitou) a není-li porucha rozpoznána, může být odmítáno svými spolužáky, začne se chovat asociálně a začne být krajně vzdorovité (porucha opozičního vzdoru).

Pokud se takovému problému nevěnuje pozornost, bude mít dítě ještě větší sociální problémy.

3.3 Asociální chování a neposlušnost

U dítěte s touto poruchou můžeme pozorovat výskyt různých asociálních projevů. Dítě může být agresivní k lidem i ke zvířatům, může ničit majetek, krást, podvádět a porušovat pravidla.

Tyto projevy můžeme rozdělit do tří skupin:

a) Agrese vůči lidem a zvířatům. Dítě může šikanovat a zastrašovat ostatní. Bude se prát a někdy používat zbraně, které mohou způsobit vážné zranění. Bude kruté na zvířata a bude je týrat.

b) *Ničení majetku.* Dítě může úmyslně ničit majetek druhých, bude třeba dělat graffiti nebo zakládat požáry.

c) *Podvádění a krádeže.* Dítě se může zaplést do krádeže, vandalismu nebo vloupání. Možná bude muset lhát, aby dosáhlo svého.

Existují dvě podskupiny:

- *Podskupina dětského věku.* Alespoň jeden z příznaků poruchy se u dítěte vyskytne před desátým rokem života.
- *Podskupina dospívající mládeže.* Žádný z příznaků se nevyskytne před desátým rokem života dítěte.

Projeví-li se tato porucha jen ve své v mírné formě, nebudou ostatní příliš poškozeni. Ve vážných případech však dítě řadou asociálních projevů způsobí svému okolí značné škody.

„Jedná se o jednu z nejběžnějších poruch. Existují odhady, které říkají, že se vyskytuje u 4% dětí, které žijí na venkově, a u 9% dětí, které žijí ve městech. Jiné odhady hovoří o tom, že v určitých skupinách dětí dosahuje výskyt této poruchy dokonce 16%“. (Train, 2001, s. 64)

Výskyt této poruchy zaznamenáváme již u pětiletých dětí, častěji se s ní však setkáváme ve vyšším dětském věku, nebo na začátku puberty. Zřídka se objeví po šestnáctém roce. Příznaky se většinou s postupujícím věkem a fyzickým vývojem dítěte mění. Méně závažné projevy chování, jako jsou např. drobné krádeže v obchodech nebo dětské rvačky, lze pozorovat v útlém věku. U dospívající mládeže může mít porucha podobu přepadení, krádeže, loupeže či znásilnění.

Ačkoli se častěji tato porucha objevuje u chlapců – především v dětském věku je mnohem častější, setkáváme se s ní i u děvčat. Liší se však intenzitou a způsobem, jakým se projevuje. Chlapci s touto poruchou bývají obecně agresivnější než děvčata. Chlapci se častěji zapletou do potyček, drobných krádeží, vandalismu a mají problémy

s disciplínou. Dívky spíše lžou, chodí za školu, utíkají z domova, mohou dospět až k drogám nebo prostituci.

Z hlediska dědičnosti je pravděpodobné, že tato porucha dědičná je, a vyvolávají ji podmínky v nichž se dítě nalézá. Dítě má k poruše větší dispozice, pokud jeden z rodičů trpí určitým typem poruchy, jako jsou poruchy osobnosti, poruchy emocí, schizofrenie nebo poruchy pozornosti.

Vyhledky dítěte trpícího touto poruchou jsou různé. Pokud se vyskytla před desátým rokem života, bude na tom dítě mnohem hůř, než kdyby se příznaky objevily až v pubertě. Začne-li porucha v útlém dětství, mívá dítě větší dispozice ke vzniku asociální poruchy osobnosti, poruchy nálady, úzkostné poruchy nebo k drogové závislosti. Většina dospělých, kteří byli v dětství postiženi poruchou chování, má i ve vyšším věku sociální problémy. V některých případech se však časem chování dítěte upraví a příznaky poruchy vymizí.

Hodně dětí, kteří trpí touto poruchou, má zároveň hyperkinetickou poruchu pozornosti. Tyto děti často bývají také postiženy poruchami učení, komunikačními poruchami, úzkostnými poruchami, poruchami nálady a poruchami vyvolanými užíváním drog.

Některé projevy této poruchy chování lze sledovat i u ostatních dětí, nemusí to ale nutně znamenat, že touto poruchou také trpí. Dítě může trpět syndromem hyperaktivity/impulzivity, mít nízkou inteligenci, trpět úzkostí nebo jinou emoční poruchou, být vzdorovitě nebo mít problémy s komunikací, přesto však v těchto případech nemusí touto poruchou trpět.

Dítě, u kterého se tyto asociální projevy vyskytnou, pak bude mít s největší pravděpodobností problémy ve škole, jak se školními výsledky, tak s oblíbeností u svých spolužáků. Jeho nepřátelské vidění světa, bezstarostnost, nedostatek soucitu se zvířaty a podobné projevy pak budou v jeho rodičích vyvolávat oprávněné obavy. Za své chování pak může být ze školy vyloučené nebo může mít problémy se zákonem.

3.4 Porucha opozičního vzdoru

Dítě trpící touto poruchou, se bude chovat odmítavě, vzdorovitě, nebude dobře vycházet s nadřízenými osobami a celkově bude mít problémy v životě respektovat autority. Odhady hovoří o výskytu této poruchy u 2-16% dětí.

První příznaky této poruchy lze pozorovat před osmým rokem života dítěte. Později, než v začátcích adolescence, však jen výjimečně. V dospívání je výskyt mezi chlapci a děvčaty rovnoměrný. V období před tím je pak více zasažených touto poruchou mezi chlapci. Příznaky bývají rovněž trvalejší a konflikty častější.

Porucha opozičního vzdoru často přímo souvisí s neposlušností a hranice mezi asociálními projevy v chování a touto poruchou je málo znatelná. Většinou jí porucha opozičního vzdoru předchází. K této poruše se mohou přidružit i další poruchy, např. poruchy učení a obtíže v komunikaci.

Na otázku, zda je tato porucha dědičná odpovídá (Train, 2001, s. 67): „Poruchami bývají častěji postižené děti, v jejichž rodinách se u jednoho z rodičů také nějaká porucha vyskytla, např. porucha nálady, porucha pozornosti, porucha chování či porucha osobnosti. Matka postiženého dítěte mívá sklony k depresím, není však jasné, zda v tomto případě jde o příčinu, či následek poruchy u dítěte“.

Je třeba však rozlišovat. Dítě nepozorné, vzdorovité nebo zlomyslné nemusí být nutně touto poruchou postižené. Může to být jen reakce okolní podmínky, případně se může jednat o poruchu nálady.

3.5 Problémy spojené s alkoholem, tabákem a užíváním návykových látek

Poruch tohoto typu je celá řada. Jedná se o poruchy související s určitou návykovou látkou- drogou. Může jít o poruchu vyvolanou užíváním alkoholu, nikotinu, čicháním rozpouštědel a mnoha dalších. Děti závislé na některé ze jmenovaných látek

s užíváním drogy nepřestanou, i když se jim pokusíte vysvětlit, že je to škodlivé pro jejich zdraví.

Při definování drogy vycházíme z vymezení dle Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1969, která uvádí, že za drogu označujeme jakoukoliv látku, která, je-li vpravena do živého organismu, může změnit jednu nebo více funkcí.

Drogy můžeme rozdělit na dvě skupiny. Legální drogy jsou ty, jejichž užívání je společností i státem tolerováno. Jedná se především o alkohol a tabákové výrobky. Za nelegální pak lze označit např. marihuanu, pervitin, heroin a další.

U zneužívání alkoholu je dominantní pozice přisuzována životnímu stylu rodiny a způsobu konzumu alkoholu u rodičů. Nevhodné utváření základních sociálních vztahů v rodině se závislostí, nedostatečné vytváření základní potřeby životní jistoty, nedostatek vhodných identifikačních vzorů a posunutý model rodinného soužití jsou poruchy způsobené konzumem alkoholu a vedou k vážným důsledkům ve vývoji osobnosti dítěte (Mühlpachr, 2001).

Tabák patří mezi návykové drogy, jeho účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky, vzhledem k rozšířenosti kouření jsou citelné. Tabákový kouř obsahuje řadu škodlivin, dehet, kysličník uhelnatý, formaldehyd, arsenid, kyanid. Ve školní populaci je kouření ještě výraznějším hromadným jevem. Cigareta si prosazuje postavení symbolu mužnosti a dospělosti. Na rozdíl od alkoholové závislosti je nikotinová závislost v sestupném trendu a zvyšuje se počet nekuřáků. Lze se domnívat, že při stále vzestupné tendenci drogově závislých právě ti se již nepovažují za kuřáky. Sestupný trend kuřáctví ovlivňuje i moderní postoj k fenoménu nekuřáctví a změna životního stylu (Mühlpachr, 2001, s. 22 – 23).

Děti zneužívající návykové látky vykazují jeden nebo více příznaků, které jsou pro tuto poruchu charakteristické:

- ***Intoxikace návykovou látkou.*** Užitím drogy dochází k vážnému ovlivňování centrální nervové soustavy. Během požití nebo krátce nato dochází u jedince ke změně nálady a myšlení. Dítě nebude schopné vykonávat věci ani běžné úkoly,

kteře za normálního stavu byly samozřejmostí. Vliv intoxikace může přetrvat i delší dobu po požití. Dokonce i po vyloučení z těla, mohou některé příznaky přetrvávat.

- **Závislost na návykových látkách.** Dítě závislé na návykové látce ji bude brát i přesto, že mu její užívání bude působit zjevné potíže. Ačkoli bude dítě vyjadřovat přání a pevné odhodlání s bráním drog skoncovat, nutkání užít návykovou látku bude silnější. Celý život se bude točit okolo drogy. Droga mu zabere veškerý čas, ať už samotné shánění drogy, nebo její užití nebo pak stavy následující po jejím užití. S délkou užívání drogy poroste i tolerance na účinné látky, což vyvolá zvýšením dávek pro dosažení požadovaného efektu. S většími dávkami pak souvisí výraznější abstinenci příznaky, spojené s nepříjemnými pocity fyzického i psychického rázu.
- **Škodlivé užívání nebo-li abúzus návykových látek.** O problémech dítěte spojených s užíváním návykových látek píše (Train, 2001, s. 69): „Protože bude opakovaně užívat návykové látky, dostane se do tíživých sociálních i mezilidských problémů. Nebude plnit své sliby a možná vystaví sebe i jiné nebezpečí. Bude např. chodit za školu nebo nebude schopné dělat svou práci. Může být pod vlivem drogy, když doma dostane nějaký zodpovědný úkol. Ačkoliv mu droga bude přinášet nejrůznější problémy v kontaktu s ostatními lidmi a bude ničit jeho společenský život, stále ji bude užívat“.

O poruše v tomto případě lze mluvit při dlouhodobějším užívání. Zkušenosti s drogou uvádí značná část dětí a mládeže, jde však většinou o čísla vykazující kolik % osob má s bráním drog zkušenost. Nelze tedy objektivně posoudit, kolik z nich trpí poruchou vyvolanou zneužíváním návykových látek.

Podle odhadů 3 až 5% dětí mezi jedenáctým a šestnáctým rokem vyzkoušelo marihuanu. Toto číslo pak vzrůstá až na 17% u dospívající mládeže.

Nejvíce v poslední době vzrůstá počet dětí, které mají zkušenost s halucinogenními látkami typu LSD, extáze nebo-li taneční drogy.

Obecně platí, že děti před pubertou častěji čichají rozpouštědla nebo zneužívají tabákové výrobky. Marihuana nebo extáze se pak většinou vyskytuje u dospívající mládeže. Dědičnost u poruch, které tyto látky vyvolávají není spolehlivě prokázána, snad jen u alkoholu je pravděpodobnost dědičnosti vyšší, což potvrzují i výzkumy.

Tato porucha, v případě neléčení, způsobuje vážné problémy sociálního, tělesného i duševního charakteru. V případě léčby lze příznaky zmírnit, i přesto u vážných závislostí mohou přetrvávat i řadu let. Nejvíce záleží na ochotě dítěte s celou situací něco dělat.

3.6 Gamblerství

Gamblerství nebo také patologické hráčství se v Mezinárodní klasifikaci nemocí řadí mezi „návykové a impulzivní poruchy“ tedy ne mezi závislosti.

Porucha spočívá v častých opakovaných epizodách hráčství, které převládají na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.

Tuto poruchu definuje (Nešpor, 2000, s. 30): „Postižení popisují intenzivní puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, spolu se zaujetím, myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí. Toto zaujetí a puzení často nabývá na intenzitě v období, kdy je život stresující“.

K diagnostickým vodítkům patří trvale se opakující hráčství, které pokračuje a často i vzrůstá navzdory nepříznivým sociálním důsledkům, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy, problémy ve škole a celkový rozkol osobního života.

Patologické hráčství by se mělo odlišovat od :

- **Hráčství a sázkařství** (časté hraní pro vzrušení nebo jako pokus vyhrát peníze, jedinci této kategorie budou muset svůj zlozvyk pravděpodobně držet na uzdě,

pokud budou muset čelit těžkým ztrátám nebo jiným podobným nepříznivým důsledkům).

➤ **Nadměrného hráčství u manických pacientů.**

➤ **Hráčství u sociopatických osobností** (u těchto jedinců se vyskytuje širší trvalá porucha sociálního chování, která se projevuje agresivními činy nebo jinak výraznými projevy nedostatku zájmu o blaho a city jiných lidí).

U této poruchy rozeznáváme tyto stadia:

- ✓ **Fáze výher.** Toto období přichází nenápadně, při občasném hraní, které přináší úlevu a kdy se občas podaří něco i vyhrát. Tento sporadický úspěch prohlubuje přesvědčení a touhu výhru zopakovat. Člověk sní o velké výhře a investuje stále víc a častěji. Někdy se chlubí svými závratnými výhrami, spíše však proto, aby sám před sebou obhájil svoji vášeň, nad kterou přestává mít kontrolu.
- ✓ **Fáze prohrávání.** Zde se již jedná o chorobný stav. Jedinec nemyslí na nic jiného, jen na hraní, všechno jde stranou, už nedokáže přestat, půjčuje si peníze, prodává své i rodinné věci, jen aby získal peníze na hru. Hraní ovšem před svým okolím skrývá. V psychice člověka se projevuje neklid, nejistota, podráždění. Peníze na hru a na splátky předchozích dluhů si často opatřuje nezákonným způsobem.
- ✓ **Fáze zoufalství.** Těžko se zakrývá, i okolí už pozoruje na člověku jasné změny v chování - roztěkanost, beznaděj, skepsi. Objevují se výčitky svědomí, někdy i úvahy o sebevraždě a sklon k úniku ke drogám či alkoholu. Přátelé se odcizují, rodina se rozpadá, nastává čas vydírání, soudních sporů, bezradnosti, bezmoci a beznaděje. Mizí iluze o rychlém zbohatnutí. Přesto přetrvává iluze o zajímavosti hry, teorie o získání vložených peněz zpět.

Nejenom jedinec trpící touto poruchou prochází určitými stadii vývoje. I okolí tohoto jedince prodělává svůj konkrétní vývoj. Ten by se dal rozdělit na tři stadia:

- ❖ **Fáze popírání.** Rodina nevěří, že by se jednalo o něco závažného, stydí se. Je zcela na straně osoby hráče, brání ho proti domnělým křivým nařčením, věří, že s hraním je schopen přestat. Zpočátku za něj platí dluhy a omlouvají ho.
- ❖ **Fáze stresu.** Postoj okolí je již střízlivější. Objevují se hádky, trpělivost má své meze. Lidé kolem postiženého jedince se snaží dostat situaci pod kontrolu, ten je však stále přesvědčuje, že na situaci stačí sám.
- ❖ **Fáze vyčerpání.** Zde převládají bolestné scény, výčitky, zoufalství a následně i rozpad celého společenského života jedince.

(Cimický, 1995, s. 142) uvádí tyto zásady:

„Zásady odvykání hracím závislostem:

- 1) Vyhybat se všemu a všem, kde číhá nějaká herní nástraha.
- 2) Zavést si nějaký rozumný náhradní styl života a s tím související časový harmonogram náplně volného času.
- 3) Naučit se přímo, bez výmluv, vytáček a lží překonávat krize a prodlužovat co nejvíce etapy a časové intervaly bez hry.
- 4) Srovnávat si výhody tohoto stavu a uvědomovat si je.
- 5) Věnovat péči i svému vzhledu a svému zdraví.
- 6) Hledat vztahy k druhým, přátelství jinde než v herně se stejně postiženými. Chránit rodinnou pohodu.
- 7) Pokud nedokážete sám odolat svodům a nástrahám, vyhledat pomoc.
- 8) Odmítat přijímání přímé platby „z ruky do ruky“- i plat v zaměstnání si nechat zasílat třeba na bankovní konto nebo sporožiro. Takový účet si zavést urgentně, pokud ještě neexistuje.
- 9) Každý problém řešit zvolna, nikoliv překotně vyrážet klín klínem, ale pěkně krůček za krůčkem.
- 10) Stejně urychleně si vypracovat a na viditelné místo doma i v práci vyvěsit rejstřík hodnot. A denně si jej přečíst a zkontrolovat, aby se vryl do paměti“.

Pro úplnost bych se na závěr zmínil o závislosti na počítačových hrách. Tato závislost se týká především dětí, a to již od osmi let věku. Může však postihnout i

dospělé jedince. Díky hraní počítačových her může u dítěte dojít k citovému vychudnutí, rovněž smrt bývá ve hře pouze symbolická. Tato porucha vede k postupnému odcizení, někdy až k extrémní osamělosti. Nemá však takové škodlivé důsledky jako hraní na výherních automatech, ale u dětí je potřeba jí věnovat zvýšenou pozornost.

V České republice je patologické hráčství jev nový a populární, který se rychle rozšířil bez pocitu překračování zákona a sociálních pravidel. V atmosféře ekonomických stimulů a možností tržního hospodářství existuje mnoho lidí, kteří chtějí do tohoto světa vstoupit. V letech 1992 – 1994 se gamblersství stalo jedním z nejrozšířenějších problémů závislosti v České republice. Ohrožena je celá populace, přesto lze vymežit rizikové skupiny. Jsou jimi:

- 1) Děti a mladiství jsou věkovou skupinou, u které vzniká patologické hráčství nejrychleji, během několika týdnů nebo měsíců.
- 2) Muži jsou z hlediska pohlaví naprosto dominantní rizikovou skupinou. Lze konstatovat, že patologické hráčství je fenomén mužské populace, přesto i v této oblasti jsou patrné emancipační snahy.
- 3) Profesionální hráči disponují značným rizikem, že propadnou patologické hrací vášni. Původně profesionální přístup (triky, podvody, dovednosti) se mění v závislost, při které nelze profesionální zkušenost aplikovat.
- 4) Nebezpečné povolání, při kterém je jedince vystaven trvale kontaktu s výherním automatem (např. číšníci, obsluha heren apod.), nebo má dostatečné a neomezené finanční prostředky (podnikatelé).
- 5) Hyperaktivní děti se vyznačují schopností trávit mnoho hodin u hracích automatů, přestože se v rodinné a ve školní realitě projevují nadměrně živě.
- 6) Nezaměstnaní a ti, kteří selhali ve škole nebo v zaměstnání. Nutno však poznamenat, že nezaměstnanost je častěji důsledek hazardní hry nežli její příčinou (Mühlpachr, 2001, s. 23 – 27).

4. NEJČASTĚJŠÍ PORUCHY CHOVÁNÍ U VĚZNĚNÝCH OSOB

Vzhledem ke specifčnosti vězeňského prostředí jsou i poruchy osob umístěných ve věznicích odlišné od projevů, se kterými se setkáváme v civilním životě. Některé poruchy jsou si však podobné a nebo mají alespoň podobné znaky nebo příčiny.

V kapitole 1.2 Pojmy související s poruchami chování vězněných osob jsme se již zmínili o dvou základních skupinách poruch, které vznikají u osob během pobytu ve vězení. Jednalo se o *chování anomální* (je to projev chování ve věznicích typický, představuje určitý mezistupeň mezi porušením normy a psychickou chorobou) a *chování abnormální* (ve věznicích se s ním setkáváme zřídka, jde o jedince jejíž chování je zapříčiněno duševní chorobou) (Mařádek, 2003).

Mezi anomální chování řadíme zejména: tzv. vězeňskou krizi, sebepoškozování, šikanu a její projevy, různé formy agrese, sebevraždy, farmakovágni (zneužívání či požívání léků), odchýlné uspokojování sexuálních potřeb (homosexualita jako důsledek uspokojování sexuální potřeby s jedinci stejného pohlaví v uzavřeném prostoru), aj.

Chování abnormální pak představují duševní choroby jako jsou psychózy, neurózy, epilepsie, hysterie, poruchy inteligence, delirium tremens apod.

V naší práci se budeme vzhledem k častějšímu výskytu mezi vězněnými osobami zabývat chováním anomálním a některé jeho formy si přiblížíme podrobněji.

Pro úplnost je třeba, abychom zmínili další nežádoucí projevy, které nemají charakter poruch, ale souvisí s nimi. Typickým příkladem takového jednání bývá navazování nedovolených styků vězněnými osobami, hromadná nezákonná jednání vězňů, apod.

4.1 Vězeňská krize

Tímto termínem nazýváme stav, který můžeme rovněž označit jako šok z uvěznění. Tento šok se většinou projevuje ve dvou formách, záleží na charakteru a temperamentu uvězněného. Rozeznáváme:

a) *forma výbušně dynamická* (jedná se o neovladatelné chování),

b) *forma útlumová* (jedná se o apatii, nezájem).

S touto krizí se setkáváme ve věznicích, zejména u prvotrestaných, pro které jsou první dny pobytu za mřížemi velice stresující. Člověk, který se ocitne ve vězení poprvé musí čelit vězeňskému prostředí, které je úplně jiné než ta, na která byl dosud zvyklý. Nevládnost, strohost tohoto prostředí ve spojení se ztrátou osobní svobody a odloučení od jeho blízkých, bývají nejčastější příčinou této krize. Samotná krize se může objevit i opakovaně v průběhu uvěznění, může souviset se zdravotním stavem jedince, z tíživé rodinné situace nebo jinými příčinami. Průběh vězeňské krize má několik vývojových stádií. Dr. Mařádek uvádí tyto fáze krize: tušení, propuknutí, popírání, zajetí, vyrovnání a odeznění.

V případě propuknutí krize je třeba postiženému věnovat zvýšenou pozornost, důležitý je individuální přístup k uvězněnému. Zejména specialisté, vychovatelé a pracovníci v přímém výkonu by měli být schopni vězni pomoci natolik, aby ji překonal.

4.2 Sebepoškozování

Podstatou tohoto projevu ve věznicích velice rozšířeného bývá napětí, úzkost, strach, obavy nebo jiné stresující faktory. Důvodem k sebepoškození může být dosažení určité výhody, jako forma vyjádření protestu, tlak ze strany spoluvězňů, nebo naopak snaha o začlenění do určité kriminální skupiny (např. nepořezaný je považován za slabocha), agrese vůči sobě samému (většinou se vyskytuje ve věznicích s přísnějším režimem) aj.

Sebepoškozování může mít podobu hladovky, kdy se jedná o dobrovolné odmítání stravy ze strany vězně, který tímto počínáním většinou sleduje určitý cíl. Cílem hladovky bývá dosažení vězňových požadavků. Důvodů pak může být celá řada, např. protest proti uvěznění, pocity křivdy a bezprávi spáchané na jeho osobě, nespravedlivý nebo příliš vysoký trest atd.

Druhou nejčastější formou sebepoškození pak bývá pořezání na různých částech těla, nejčastěji na horních končetinách různými břity, střepy a jinými ostrými pomůckami. Dále pak je to polykání různých kotviček, kousků lžiček, hřebíků a jiných předmětů, nebo vpichování si tekutin pod kůži (např. slin).

4.3 Agrese a její formy

(Čermák, 1999, s. 12) „Agrese je většinou chápána jako jakákoliv forma chování, jehož cílem je záměrně někoho poškodit nebo někomu ublížit“. Kromě fyzického ublížení lze za agresi považovat také psychická a emocionální zranění, jako jsou například zastrasování, zostouzení, vyhrožování apod.

Z praktického hlediska lze agresi rozdělit na :

- **Přímá agrese.** Jedná se o agresi, kdy člověk někoho jiného přímo fyzicky napadne (políček, kopnutí, cloumání, atd.).
- **Nepřímá agrese.** Jedná se o situace, jestliže se člověk obává trestu za agresi nepřímou nebo jestliže tuto přímou agresi povaha dané sociální situace znemožňuje (např. ničení majetku náležejícího objektu agrese).
- **Přímá verbální agrese** (např. nadávky, zesměšňování, osočování atd.).
- **Nepřímá verbální agrese** (např. pomluvy, hostilní poznámky a žerty), do této kategorie řadíme i tzv. **agresi symbolickou** (umělecká vyjádření, např. básně, kresby atd.).

V prostředí věznice může agrese jedince směřovat jednak proti spoluvězňům, proti personálu, proti majetku a vybavení věznice nebo vůči vězni samotnému. Agrese je mezi vězňenými osobami velice rozšířeným projevem. Agrese je spjata především se způsoby chování, které má daný jedinec osvojen, s přístupem vězňova okolí, s celkovým klimatem a situací ve věznici a s dalšími faktory.

4.4 Násilí a projevy šikany mezi vězni

Násilí úzce souvisí s agresí, je však většinou vyčleňováno jako samostatná subkategorie. Je definováno jako záměrný pokus někomu ublížit. Zpravidla rozeznáváme tyto druhy násilného chování :

První z nich má krátkodobou, epizodickou povahu a považuje se za následek krátkodobé ztráty kontroly nad vlastním chováním. Důsledky mohou sahát od směšných po závažné, od hádky po vraždu, sebevraždu, nesmyslný útok na nezúčastněné jedince a jiné.

Druhý typ násilí je daleko závažnější, nebezpečnější a obtížněji ovlivnitelný. Mluvíme zde o *násilnické menšině*. Tuto násilnickou menšinu vymezuje (Drtilová, Koukolník, 1994, s. 68): „Před více než dvaceti lety byla uveřejněna studie zkoumající 130 násilně se chovajících jedinců, kteří sami navštívili lékaře, protože, jak uvedli, se báli, že se přestanou ovládat a někomu ublíží. Vesměs za sebou měli opakovaná uvěznění pro násilnou trestnou činnost nebo závažné dopravní přestupky, uvažovali běžně o tom, že někoho zabijí“. V rodinách těchto jedinců bylo násilí na denním pořádku, často ve spojení se závislostí na alkoholu.

Násilné jednání souvisí se šikanou, která bývá definována jako nevynucená, ve většině případů se opakující agrese jedince nebo skupiny vůči jedinci nebo jiné skupině. Často se agresivita těch co šikanují zvyšuje za podmínky, kdy se oběť nemá možnost aktivně bránit. Tento nežádoucí způsob chování se projevuje nejen ve věznicích, ale všude tam, kde je zvýšená koncentrace lidí, kteří mají dostatek volného času, a nejsou schopni ho adekvátním způsobem vyplnit činností, která by je uspokojovala. Ve

vězeňských podmínkách jsou většinou aktéry šikany vůdčí typy, zejména zkušení recidivisté, nebo ti, kteří vyrůstali v dětských domovech a mají proto se životem v podobných institucích již nějaké zkušenosti.

4.5 Sebevraždy

Sebevražda je druhou až třetí nejčastější příčinou smrti dospívajících dětí v průmyslově rozvinutém světě.

V Evropě je počet sebevražd ve věku mezi patnáctým až čtyřicetým rokem, kam podle statistik spadají i sebevraždy mladistvých, nejvyšší ve Finsku. Uvádí se, že na jednu dokonanou sebevraždu připadá osm až deset sebevražd nedokonaných. U chlapců převažují sebevraždy dokonané. U dívek jsou dvakrát až třikrát častější sebevražedné pokusy.

a) Pokud odhlédneme od demografických vlivů, které jsou v každém státě odlišné, pak **první příčinnou skupinou** jsou psychiatrická onemocnění. Nejčastějším duševním onemocněním, které stojí za polovinou sebevražd všech dospívajících jsou deprese. Dalším častým důvodem pak je drogová závislost a závislost na alkoholu. Kupodivu alkoholová závislost jako příčina sebevraždy se častěji vyskytuje u dívek. Vyšší výskyt sebevražd je rovněž u dívek trpících poruchou přizpůsobení, poruchou chování nebo poruchou vývoje osobnosti.

b) **Druhá příčinná skupina** v sobě zahrnuje společenské vlivy nebo vztahy vznikající mezi jedincem a společností. Jsou to např. brzká osiření, pohlavní nebo tělesné zneužívání, nechtěné těhotenství, útoky z domova, závadné rodinné vztahy, přestupky proti zákonu a uvěznění. Podíl sebevražd ve vězeních je však mnohonásobně menší než mimo něj.

c) **Třetí příčinnou skupinu** pak tvoří vlivy dědičnosti a vlivy rodinné. Mezi biologickými rodiči nebo příbuznými adoptivních dětí, které se staly obětí sebevraždy je výskyt sebevraždy vyšší, než mezi jejich rodiči a příbuznými adoptivními.

d) *Čtvrtou nejčastější příčinou* pak jsou odchylky látkové výměny mozkového nervového přenašeče serotoninu. Vyšší odchylky látkové výměny byly zjištěny u sebevražd spáchaných účinnějšími prostředky, např. střelnými zbraněmi. Naopak nižší byly zaznamenány u sebevražd spáchaných požitím léků. Odchylky látkové výměny se nevyskytují u pachatelů promyšlené trestné činnosti, naopak je tomu u vrahů, nebo žhářů, kteří spáchali čin nepromyšleně jakoby z náhlého hnutí mysli.

U sebevražd rozlišujeme tyto druhy:

- ✓ *Sebezabití.* Máme tím na mysli impulsivní jednání jedince bez vědomého rozhodnutí.
- ✓ *Sebevražda.* Zde se jedná o úmyslné a vědomé rozhodnutí skoncovat se životem.
- ✓ *Sebeobětování.* Je to jednání z ideových důvodů. Tato forma se u vězněných osob takřka nevyskytuje.
- ✓ *Demonstrativní sebevražda.* Tento druh sebevraždy je ve věznicích rozšířen nejvíce. Zpravidla nekončí smrtí, jelikož jde o jednání plánované, nátlakové, směřující za určitým cílem. Tímto cílem může být přemístění na jinou celu, převoz do zdravotnického zařízení, získání určité výhody, obdiv spoluvězňů aj.

Závažnost sebevraždy hodnotí (Drtilová, Koukolník, 1994, s. 78) takto: „Jen málokterá událost je takovou tragédií, jakou je sebevražda mladistvého člověka. O to důležitější jsou opatření, která jí mají předcházet a snižovat její výskyt. *Nebezpečí sebevraždy se nemá nikdy podceňovat*“.

5. METODY ŘEŠENÍ PORUCH CHOVÁNÍ U VĚZNĚNÝCH OSOB

Způsoby, jakými se v zařízeních určených pro výkon trestu odnětí svobody snažíme řešit poruchy chování vězňů, jsou limitovány kromě jiných charakterem věznice, schopnostmi vychovatelů, speciálních pedagogů, psychologů, ale i ochotou a pozitivním přístupem vězně samotného. Tento systém metod a opatření je stanoven v zákoně a speciálních předpisech, které jsou s ním v souladu. Většinou nejde o jeden druh přístupu, ale kombinaci několika postupů, které přihlíží k individualitě odsouzeného, jeho inteligenci, schopnostem, stupni narušení jeho kriminální minulosti atd. Na závěr je třeba podotknout, že způsob zacházení s odsouzenými je velmi podstatnou součástí výkonu trestu odnětí svobody a měla by se mu věnovat zvýšená pozornost.

5.1 Vnitřní diference

V závislosti na typu věznice, do které je odsouzený umístěn (věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou), rozlišujeme tři až čtyři skupiny diference. Vězni jsou do nich zařazováni na základě závažnosti trestného činu, který spáchali, stupně společenské nebezpečnosti, stupně narušení osobnosti, zda se jedná o jejich první trestný čin - prvotrestanosti a dalších podobných kritérií. Během výkonu trestu mají odsouzení možnost svým přičiněním a dobrým chováním přispět k tomu, aby byli přeřazeni do lepší diferenční skupiny. Jednotlivé skupiny se liší nejen svým osazenstvem, ale také režimem výkonu trestu. Nejpřísnější je čtvrtá diferenční skupina, jejíž režim má nejvíce omezení. Život vězňů je zde striktně omezen na aktivity výslovně požadované a umožněné textem zákona o výkonu trestu. Existence a správné využívání diference je jedním ze stěžejních motivačních faktorů, majících vliv na chování vězně ve výkonu trestu.

Obtížnější je správně zařadit cizince, který na našem území spáchal nějaký trestný čin. Zejména jedinci, pocházející z východního bloku, jsou vedeni jako prvotrestaní, přitom je zřejmé, že jejich osobnost je značným způsobem narušená a z celého jejich projevu je patrná kriminální zkušenost. Zařazení takových osob do první diferenční

skupiny vede ke konfliktům a narušování režimu, kázně a pořádku. Problém pak bývá řešen přemístěním do přísnější diferenciacní skupiny.

5.2 Programy zacházení, aktivity volného času

Programy zacházení, v dřívější době resocializační programy, jsou důležitou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Už změna názvu tohoto institutu v novele zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ze dne 30. června 1999, který vešel v účinnost 1. ledna 2000 naznačuje, že resocializace ve výkonu trestu je velice obtížná a těžko dosažitelná. Prostředí, v němž se odsouzení při výkonu trestu odnětí svobody pohybují, je při dnešním neuspokojivém stavu českého vězeňství velice problematické. Je tedy nadlidský úkol pro příslušníky Vězeňské služby České republiky, civilní zaměstnance a specialisty dosáhnout úplné nápravy odsouzeného.

Náprava, nebo-li resocializace odsouzeného, je podmíněna následujícími faktory:

- a) prostředí ve věznici (mimo jiné i dostatečný ubytovací prostor)
kvalitní personál,
- b) dostatek finančních zdrojů pro výkon zájmových aktivit,
- c) přístup samotného odsouzeného (změna postojů a názorů, chuť se napravit).

Zákon stanovuje, že základem pro programy zacházení je zpracování komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku jeho trestu, charakterové vlastnosti a příčiny trestné činnosti. Odsouzenému je pak nabídnut výběr programů zacházení, z nichž si může zvolit ten, který mu nejlépe vyhovuje. Pokud si nevybere, je mu určen program základní. Bohužel se stává, že pracovníci, kteří se podílejí na výkonu programu zacházení s odsouzeným, jsou zcela přetížení a mají na starosti mnohem více „klientů“, než mohou zvládnout. Nedostatek finančních prostředků je častokrát důvodem, že mnohé zajímavé nápady nejsou realizovány.

Mezi vězni jsou velmi oblíbené zájmové kroužky. Nejčastěji to bývají akvaristické, sportovní kroužky, výtvarné a jiné. V Brně například vězni zařazení do výkonu trestu s dozorem vytvořili divadelní kroužek, který má na kontě již řadu ztvárněných inscenací od známých autorů. V některých případech se pracovníci Vězeňské služby snaží realizovat programy zacházení i mimo budovu věznice: jsou to například vycházky v doprovodu vychovatele do centra města, povolena je i návštěva restaurace s konzumací jednoho piva. Tento program se však týká pouze tzv. předvýstupního oddělení, účelem programu je zvykat si na to, co je čeká za branami věznice po jejich propuštění. Tyto aktivity jsou zatím koncipovány jako forma odměny. Bohužel nemohou být pravidelné, jelikož na ně chybí finanční prostředky. Velká péče je ve věznicích věnována mladistvým a mladým dospělým, což je pozitivní přístup z hlediska prevence recidivy.

5.3 Zaměstnávání a vzdělávání vězňů

Po sametové revoluci v roce 1989 zaměstnanost vězňů výrazně poklesla. Jednou z příčin může být i přístup státu, který zcela opomenul důležitost práce vězňů pro naplnění účelu výkonu trestu, zejména z výchovných a terapeutických hledisek. Díky neochotě státu aktivně se podílet v této oblasti, se nyní setkáváme s nezaměstnaností pohybující se na úrovni 60-80%. Musíme rovněž přihlídnout k ekonomické výhodnosti zaměstnávání vězňů vzhledem k jejich povinnosti hradit náklady výkonu trestu, náhrady škod obětem trestné činnosti atd.

Situace se liší věznicí od věznice. Zaměstnanost vězňů je závislá na celé řadě faktorů. Jde zejména o příležitosti k sezónním pracím, o nabídku pracovních míst v regionech. Nelze opominout ani skutečnost, že podmínky v našich věznicích téměř neumožňují pracovat osobám ve vazbě. Významnou roli také hraje okolnost, zda si věznice udržela hospodářskou činnost, při níž by mohla zaměstnávat vězně. Také sjednávání práce s potenciálními zaměstnavateli je zcela v rukou každé jednotlivé věznice.

Mezi vězni mužského pohlaví je zaměstnání považováno za privilegium. Většina odsouzených o práci jeví eminentní zájem. Vedou je k tomu nejen ekonomické důvody; práce pro ně představuje jediné východisko z jinak velice jednotvárného průběhu výkonu trestu, kdy i rutinní těžká manuální práce je vítanou alternativou.

Neméně důležité je vzdělávání vězňů a jejich rekvalifikace. Vedení věznic obvykle volí mezi možnostmi vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů ty, jež nepřinesou příliš vysoké náklady, a které jsou uplatnitelné pro zajištění chodu nebo hospodářské činnosti věznic. Jde zejména o kvalifikace natěrače, lakýrníka, zedníka, elektrikáře, obráběče kovů, vazače knih apod.

Ve věznicích se osvědčuje motto: „kdo si hraje, nezlobí“, proto i zaměstnání odsouzeného ať už prací, vzděláváním, sportem, četbou či jinými aktivitami během dne je jednoznačně prospěšné. Odsouzený nemá čas a většinou ani myšlenky na znepříjemňování života sobě, spoluvězňům ani zaměstnancům Vězeňské služby.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. ZKOUMANÁ PROBLEMATIKA

V současné době pracuji již dvanáctým rokem ve Vazební věznici v Brně Bohunicích. Moje zařazení spadá do funkce vrchní inspektor. Součástí mojí práce je dbát na dodržování zákonů a řádů, kterými se řídí výkon vazby a současně vyřizovat žádosti a stížnosti obviněných. Denně se setkávám s osobami, umístěnými ve výkonu vazby a souzenými za rozličnou trestnou činnost, které jsou po případném odsouzení eskortovány do věznic určených pro výkon trestu. Za dobu své praxe jsem se s některými stejnými pachateli trestné činnosti setkal již několikrát. Vždy tomu tak bylo v souvislosti s jejich opakovaným uvězněním. Otázka recidivy je poměrně široké a zajímavé téma a můžeme v něm vyzorovat určité vzájemně logicky propojené prvky ale i souvislosti zdánlivě bez logiky.

V této práci se zabývám problematikou výchovných opatření a jejich vlivem na případné opakované páčání trestné činnosti. Výchovná opatření v rámci trestu odnětí svobody nespádají přímo do náplně mojí práce, a proto jsem v mnoha případech využil zkušeností a znalostí mých kolegů, pracujících přímo s danou problematikou. Jsou to specialisté pracující ve věznici jako pedagogové, psychologové, vychovatelé a sociální pracovníci. Jejich hlavní náplní práce je péče o odsouzené v ohledu na naplnění jejich volného času, zajišťování komunikace mezi odsouzenými a orgány státní správy a v neposlední řadě snaha o resocializaci vězněných osob. Ve vlastním výzkumu se soustředím na zjištění vlivu výchovných opatření, uskutečňovaných v rámci výkonu trestu odnětí svobody a případných dalších faktorů na opakované páčání trestné činnosti odsouzenými.

7. CÍLE VÝZKUMU

Cílem výzkumu je zjištění vlivu výchovných opatření prováděných v rámci výkonu trestu odnětí svobody na opakované páchaní trestné činnosti. Dále zjištění, jaké další faktory vedou odsouzené k páchaní další trestné činnosti a případné shodné znaky jejich chování a prostředí ve kterém se vyskytují.

Pracovní hypotézy pro účely výzkumu jsou:

Hypotéza č. 1: Trestná činnost je závislá na rodinném stavu pachatelů.

Hypotéza č. 2: Opakování trestné činnosti je závislé na výchovných opatřeních aplikovaných v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Hypotéza č. 3: Opakovaná trestná činnost je závislá na závažnosti páchaných trestných činů.

8. POPIS VÝZKUMNÉ PROCEDURY

Prováděným výzkumem nechci vytvářet nové teorie, ale potvrdit, případně vyvrátit předem stanovené hypotézy, a proto volím formu kvantitativního výzkumu. Z hlediska mých potřeb a pracovních možností se mi tato forma jeví jako vhodnější a mnohem objektivnější.

Výzkumnou metodou pro mne bude analýza materiálů uložených v databázi Vazební věznice Brno za dobu jednoho kalendářního měsíce a standardizovaný dotazník (příloha č. 1). Analýza materiálů umožňuje orientaci v pobytu odsouzeného v rámci zařízení Vězeňské služby a zjištění skutečného stavu historie vazeb a trestů, případně jejich povahy u odsouzených. Další metoda, tedy standardizovaný dotazník je zdrojem informací podaných přímo odsouzenými. Standardizovaný dotazník je vyplňován vězni ve chvíli, kdy byli pravomocně odsouzeni soudem a připravují se pro výkon trestu. Dotazník samotný je používán specializovanými pracovníky pro účely rozhodování o pracovním zařazení vězňů a pro tvorbu tzv. programu zacházení, kdy se odsouzení věnují volnočasovým aktivitám.

Výzkumný vzorek jsou odsouzení pachatelé trestné činnosti dočasně umístění na eskortním oddělení Vazební věznice Brno Bohunice. Výhodou je skutečnost, že se jedná o věznici vazebního typu, díky čemuž se setkáváme s odsouzenými osobami za páchaní široké škály druhů trestné činnosti. Na tomto oddělení jsou v převážné většině umístováni čerstvě odsouzení pachatelé trestných činů, kteří čekají na eskortování do věznic určených pro výkon trestu. O jejich budoucím umístění rozhoduje především soud ve svém verdiktu a současně dispečer Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky.

Celkový počet odsouzených na eskortním oddělení za sledované období činí 96 osob. Toto množství bude ideální pro získání objektivních informací a k dosažení účelu sledovaného výzkumem.

Průběh výzkumu:

- 1) Konzultace se specialisty (pedagogové, sociální pracovníci, pracovníci správního oddělení)
- 2) Distribuce standardizovaného dotazníku
- 3) Sběr standardizovaných dotazníků
- 4) Analýza materiálů z databáze věznice
- 5) Zpracování dat
- 6) Prezentace závěrů provedeného výzkumu

Zabezpečení výzkumu:

V rámci výzkumu budu používat osobní počítač, kopírku, tiskárnu, scanner a další běžné kancelářské vybavení. Distribuce a sběr dotazníků je zabezpečen správou vazební věznice.

9. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tab. č. 1, Celkový přehled výzkumného vzorku

Státní příslušnost	Věk	Stav	Trestná činnost		Záznam v RT	Typ věznice	Dříve ve VTOS
			Paragraf	Délka trestu			
ČR	52	ženatý	247	21m	15x	ostraha	5x
ČR	31	svobodný	247,257	202d	4x	dozor	1x
ČR	25	svobodný	251	148d	6x	dozor	1x
ČR	50	rozvedený	250	130d	3x	dozor	-
ČR	25	svobodný	234,180,171 201	2r	8x	dozor	-
ČR	23	rozvedený	247	10m	4x	ostraha	3x
ČR	21	svobodný	180,171,201	3m	3x	dozor	-
ČR	35	svobodný	250,208,171	2r	5x	dozor	-
ČR	33	svobodný	187,171,180	1r 6m	1x	dozor	-
SR	28	rozvedený	247	38d	2x	dozor	-
SR	26	svobodný	202,247	9m	2x	dozor	-
SR	25	svobodný	247	7m	4x	dozor	1x
ČR	23	svobodný	202	168d	4x	dozor	-
ČR	22	ženatý	234	30m	4x	ostraha	-
ČR	20	rozvedený	250,248	1r	5x	dozor	-
ČR	61	ženatý	250	3r	-	dozor	-
ČR	68	rozvedený	163,171	7r6m	3x	ostraha	-
ČR	37	svobodný	247	4m	5x	ostraha	1x
ČR	20	svobodný	247,155	2r	4x	ostraha	2x
ČR	25	svobodný	247	4m	7x	ostraha	1x
ČR	33	rozvedený	213	172d	-	dozor	1x
ČR	36	rozvedený	180,171	3m	11x	dozor	3x
ČR	36	ženatý	250	2r	4x	dozor	1x
ČR	27	svobodný	180	3m	4x	dozor	-
ČR	30	svobodný	235,202,213	10m	4x	dozor	-
ČR	25	svobodný	247	38d	6x	ostraha	2x
ČR	28	svobodný	247	11m	10x	ostraha	3x
ČR	25	svobodný	180,201	10m	2x	dozor	-
ČR	37	vdovec	202,238	12m	12x	dozor	6x
ČR	28	svobodný	247	7m	10x	dozor	1x

ČR	53	ženatý	219,215	10r	-	ostraha	-
ČR	25	ženatý	250	10m	3x	dozor	-
ČR	28	svobodný	250	7r 6m	1x	dozor	-
ČR	27	svobodný	235,202,180	18m	4x	dozor	-
ČR	51	svobodný	247	200d	6x	ostraha	4x
ČR	25	svobodný	247,257	411d	4x	dozor	1x
ČR	32	rozvedený	247	5m	13x	dozor	7x
SR	49	rozvedený	241	2r	1x	dozor	-
ČR	21	svobodný	247,224,180 250,208	40m	1x	dozor	1x
ČR	27	svobodný	247,238	18m	12x	ostraha	7x
ČR	33	rozvedený	188	15m	3x	ostraha	1x
ČR	30	svobodný	187	2r	-	dozor	-
ČR	57	rozvedený	247	108d	8x	ostraha	3x
ČR	25	svobodný	250,247	18m	7x	ostraha	2x
ČR	35	rozvedený	213	9m	5x	ostraha	2x
ČR	29	svobodný	247	1r	13x	ostraha	6x
ČR	47	rozvedený	213	125d	2x	dozor	1x
ČR	47	rozvedený	171,180,201	6m	7x	dozor	-
Gruzie	40	rozvedený	247	8m	3x	dozor	-
ČR	34	svobodný	247	4r	6x	ostraha	4x
ČR	25	svobodný	251	12m	7x	ostraha	2x
ČR	37	rozvedený	213	178d	3x	dozor	2x
ČR	60	rozvedený	201	4m	5x	dozor	1x
ČR	35	svobodný	250	200d	10x	ostraha	6x
ČR	40	rozvedený	247	10m	2x	dozor	1x
ČR	24	svobodný	247	12m	4x	dozor	-
ČR	37	rozvedený	201	8m	3x	dozor	1x
ČR	38	rozvedený	247	100d	10x	ostraha	3x
ČR	47	rozvedený	213	53d	3x	dozor	-
ČR	50	svobodný	171	2m	28x	dozor	12x
ČR	30	svobodný	234	30m	5x	ostraha	2x
ČR	24	svobodný	180	6m	5x	dozor	-
ČR	23	svobodný	224,201	1r	1x	dozor	-
ČR	33	rozvedený	221,202	12m	5x	dozor	-
ČR	42	svobodný	250,213	6m	7x	ostraha	4x
ČR	41	svobodný	176,201	12m	1x	dozor	1x
ČR	28	svobodný	234,247,180	9r	4x	ostraha	1x

ČR	54	rozvedený	180,171	7m	9x	dozor	1x
ČR	33	svobodný	247	4r	5x	ostraha	2x
ČR	39	svobodný	250,148,125	6r 6m	2x	ostraha	-
ČR	28	svobodný	250	3r	1x	ostraha	-
ČR	36	rozvedený	201,171,180	12m	7x	ostraha	6x
ČR	41	rozvedený	247	6m	9x	ostraha	5x
ČR	23	svobodný	250	10m	6x	ostraha	1x
ČR	27	svobodný	247	8m	7x	dozor	-
ČR	39	svobodný	176,197,125	48d	8x	ostraha	4x
ČR	53	ženatý	250	15m	11x	ostraha	3x
ČR	22	svobodný	247,238	10m	6x	dozor	-
ČR	23	svobodný	247	10m	3x	dozor	-
ČR	29	svobodný	257	85d	3x	dozor	-
ČR	49	rozvedený	213	15m	5x	dozor	-
ČR	27	svobodný	180,171	10m	5x	dozor	-
ČR	27	svobodný	247	20m	4x	ostraha	3x
ČR	44	svobodný	180,201	8m	18x	ostraha	10x
ČR	41	ženatý	197,238,247	13m	13x	ostraha	6x
ČR	36	svobodný	247,238	13m	8x	ostraha	2x
ČR	37	svobodný	247	6m	13x	ostraha	6x
SR	39	ženatý	171	4m	9x	dozor	2x
ČR	26	svobodný	187	18m	2x	dozor	-
ČR	29	svobodný	247	125d	7x	dozor	1x
ČR	23	svobodný	180,171	4m	2x	dozor	-
ČR	46	rozvedený	213	5m	4x	dozor	-
ČR	65	svobodný	250	6m	1x	dozor	-
ČR	39	svobodný	247,257,238	1r	14x	dozor	3x
ČR	35	rozvedený	187	12m	3x	ostraha	1x
ČR	37	svobodný	213	102d	4x	dozor	1x

Tabulka č. 1 je celkovým přehledem vzorku odsouzených, na nichž bude proveden výzkum. Tato tabulka je výsledkem analýzy materiálů z databáze Vazební věznice Brno a vybraných položek standardizovaného dotazníku. Pro účely mého výzkumu bude dostačující, jestliže zpracování dotazníků a materiálů z databáze věznice proběhne anonymně, což bylo jednou z podmínek ze strany administrativy věznice a i samotných odsouzených.

Každý řádek v tabulce znázorňuje jednu osobu ze zkoumaného vzorku. Zaměřil jsem se na výběr položek, které se dají snáze a přesně určit a jsou pro účely mého výzkumu vhodné. Těmito položkami jsou pro mne především: státní příslušnost, věk pachatele trestné činnosti, jeho rodinný stav, povaha spáchané trestné činnosti (konkrétní trestné činy), délka posledního uloženého trestu, počet záznamů v rejstříku trestů, typ věznice v níž je odsouzený zařazen a v neposlední řadě počet předchozích trestů odnětí svobody uložených za porušení zákona. Pořadí jednotlivých řádků bylo určeno zcela náhodně.

V pokračování praktické části budu s touto tabulkou nadále pracovat a rozebírat jednotlivé položky.

Tab. č. 2, Státní příslušnost odsouzených

Národnosti zastoupené ve VTOS		
Česká republika	Slovenská republika	Gruzie
90	5	1

Tabulka č. 2 nám zkoumaný vzorek rozděluje podle státní příslušnosti jednotlivých odsouzených. Zde je zjevně patrné, že nejsilněji zastoupenou skupinou jsou občané České republiky, respektive osoby se státní příslušností: Česká republika. Do této skupiny však spadají i příslušníci menšin, kteří v ní tvoří poměrně značnou část okolo 30%. Nelze však opomenout ani účast Slováků na páchaní trestné činnosti, která se pohybuje na hranici 5%.

Tab. č. 3, Věková struktura odsouzených

Věk od-do	Počet ODS
20-29 let	41
30-39 let	30
40-49 let	13
50-59 let	8
60-více let	4

Tabulka č. 3 rozděluje odsouzené do pěti skupin podle věku. Jak vidíme tak drtivá většina trestné činnosti je páchána osobami ve věku 20-29 let, případně ve věku 30-39 let. Z tohoto lze usuzovat, že lidé v tomto věku mají často pocit minimálního ohrožení a strachu z represe. U těchto věkových skupin potom převládá trestná činnost spojená s návykovými látkami a majetková trestná činnost. Podle tvrzení většiny odsouzených páchali tuto trestnou činnost z důvodu zajištění si materiálních potřeb, to znamená financí, potřebných k zakoupení návykových látek a udržení vysokého životního standardu. Toto je u věkových skupin s hranicí přesahující 40 let mnohem méně patrné a trestná činnost prakticky není spojena s omamnými látkami. Jedná se o takzvanou starou školu, kterým je zneužívání návykových látek, dle jejich tvrzení, cizí. U pachatelů trestné činnosti starších 40-ti let můžeme pozorovat tendence k páchání trestných činů s povahou podvodu, neplacení výživného, případně majetkovou trestnou činností páchanou za účelem získání minimálních životních prostředků.

Tab. č. 4, Rodinný stav odsouzených

Stav ODS	Počet ODS
svobodný	58
rozvedený	28
ženatý	9
vdovec	1

Tabulka č. 4 zohledňuje rodinný stav odsouzených. Jak z ní můžeme vypočítat, v naprosté většině případů jsou pachatelé trestných činů jedinci, kteří nemají vlastní rodinné zázemí. Tyto potom můžeme rozdělit na dvě základní skupiny, a to na svobodné a rozvedené. Ve skupině svobodných je často příčinou protizákonné činnosti absence pocitu zodpovědnosti a povinnosti vůči rodině. Velmi často vede k páčání trestné činnosti potřeba zajištění finančních prostředků pro uspokojování vysokých životních nároků, zahrnujících užívání omamných látek. Skupinu rozvedených potom v drtivé většině tvoří jedinci, kterým k rozvodu pomohlo právě páčání trestné činnosti. Jak uvádějí, jejich manželky se nemohly vyrovnat s představou společného života s kriminálníkem a požádaly o rozvodové řízení. Předposlední skupinu tvořenou devíti osobami a uvedenou jako ženatých, charakterizuje společný znak získávání finančních prostředků hlavně díky podvodnému jednání. Ve svých dotaznících tito odsouzení uvádějí jako příčinu své trestné činnosti především nutnost zabezpečení právě rodiny.

Tab. č. 5, Přehled spáchané trestné činnosti

Spáchaná trestná činnost	Počet ODS
§ 247 Krádež	37
§ 250 Podvod	16
§ 180 Ohrožení bezpečnosti, řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění	16
§ 171 Maření výkonu úředního rozhodnutí	13
§ 201 Ohrožení pod vlivem návykové látky	10
§ 213 Zanedbání povinné výživy	10
§ 202 Výtržnictví	6
§ 238 Porušování domovní svobody	6
§ 257 Poškozování cizí věci	4
§ 234 Loupež	4
§ 187 Nedovolená výroba a držení omamných látek a jedů	4
§ 251 Podílnictví	2
§ 208 Neposkytnutí pomoci	2
§ 197 Násilí proti skupině obyvatel, nebo proti jednotlivci	2
§ 176 Padělání a pozměňování veřejné listiny	2
§ 235 Vydírání	2
§ 224 Ublížení na zdraví z nedbalosti	2
§ 248 Zpronevěra	1
§ 163 Účast na zločinném spolčení	1
§ 155 Útok na veřejného činitele	1
§ 125 Narušování řízení, plánování a kontroly národního hospodářství	1
§ 148 Zkrácení daně	1
§ 221 Úmyslné ublížení na zdraví	1
§ 188 Šíření toxikomanie	1
§ 219 Vražda	1
§ 215 Týrání svěřené osoby	1
§ 241 Znásilnění	1

Tabulka č. 5 je přehledem spáchané trestné činnosti. Záměrně hovořím o trestné činnosti spáchané, nikoliv páchané, neboť jde o trestnou činnost našeho konkrétního zkoumaného vzorku. Jak je zde vidět, ve všech ohledech nám převládá majetková trestná činnost. Je zde nasnadě hovořit o závislosti na již popsaných materiálních potřebách. Dále zde máme několik trestných činů přímo závislých na absenci zodpovědnosti u daných osob, a to jak při řízení bez řidičského oprávnění, nebo při maření výkonu úředního rozhodnutí (proměna podmíněně uloženého trestu). Stejně tak se o absenci zodpovědnosti dá hovořit ve vztahu k ohrožení pod vlivem návykové látky (jízda v opilosti), zanedbání povinné výživy a i u výtržnictví. Následuje několik trestných činů závislých na narušení morálního úsudku z řad trestných činů násilných, což jsou loupeže, násilí proti skupině obyvatel, vydírání a ublížení na zdraví. Vidíme, že dosti mediálně populární trestné činnosti, jako je znásilnění a vražda, jsou v podstatě ojedinělé, což je jenom dobře. Pokud už hovoříme o ojedinělosti těchto trestných činů, pak bych rád uvedl, že pachatelé těchto dvou trestných činů jsou prvotrestaní. Nikdy dříve se nedostali do konfliktu se zákonem do té míry, aby byli odsouzeni k výkonu trestu.

Tab. č. 6, Délka uložených trestů

Délka trestu	Počet uložených trestů
1 den - 1rok	66
1 rok 1 den - 2 roky	19
2 roky 1 den - 3 roky	4
3 roky 1 den - 5 roků	2
5 roků 1 den - 10 roků	5

Tabulka č. 6 podává informaci o tom, jaké délky trestů jsou v našem soudnictví nejčastěji ukládané. Je z ní jasné patrné, že s prodlužujícím se trestem klesá počet jejich udělení. Zde můžeme opět vyzorovat závislost mezi délkou udělovaných trestů, povahou páchané trestné činnosti a předchozí trestnou činností odsouzených. Je jasné a logické, že se nízké tresty zohledňují nízkou závažností spáchané trestné činnosti a především tím, že pachatel ještě nebyl soudně trestán, toto hledisko je též u soudu bráno jako základní polehčující okolnost. Ve skupině s nejkratšími tresty se nám nejčastěji objevují nejmladší pachatelé bez předchozí trestné činnosti, trestaní za krádeže.

Tab. č. 7, Přehled záznamů v rejstříku trestů odsouzených

Počet záznamů v RT	Počet ODS
bez záznamu v RT	4
1 - 3	28
4 - 5	27
6 - 10	25
11 - 15	10
16 a více záznamů v RT	2

Tabulka č. 7 znázorňuje počet záznamů v rejstříku trestů odsouzených před jejich současným uvězněním. Již na první pohled je zřejmé, že páčání trestných činů je doménou občanů, kteří se v minulosti do konfliktu se zákonem již dostali, a to z nejrůznějších důvodů. Záznamy v rejstříku jsou dílem podmíněných trestů, případně trestů alternativních a finančních pokut. Jak již bylo uvedeno, trestnou činnost páchají většinou lidé se záznamem v rejstříku trestů. To nám jasně naznačuje, že byli v minulosti terčem represe, nicméně opětovně porušili zákon, což vedlo k jejich uvězněním. Extrém nám v tomto případě představuje odsouzený s dvaceti osmi záznamy. V drtivé většině se jedná o § 171 trestního zákona, což je maření výkonu úředního rozhodnutí (v podstatě nerespektování rozhodnutí soudu a neakceptování udělených trestů). Na druhou stranu je nutno poukázat na trestní minulost jediného pachatele nejzávažnějšího trestného činu v našem výzkumném vzorku, jehož rejstřík trestů je prázdný.

Tab. č. 8, Umístění do výkonu trestu

Typ věznice	Počet ODS
Věznice s dozorem	58
Věznice s ostrahou	38

V tabulce č. 8 jsem rozdělil výzkumný vzorek do dvou skupin podle typu věznice, do kterých byli pro výkon trestu zařazeni soudem. Vidíme, že více než polovina udělených trestů spadá do druhého nejlehčího stupně výkonu trestu. Jsou zde zařazeni pachatelé trestných činů s charakterem nižší závažnosti a prvotrestaní. Z pohledu člověka, který se orientuje v problematice vězeňství, mohu jednoznačně potvrdit, že se jedná o jakousi druhou šanci. Těmto odsouzeným je režim ve věznicích zpříjemňován různými volnočasovými aktivitami formou sportovních her, nebo jinými zájmovými činnostmi jako jsou modelářské kroužky, kroužky vaření, čtenářský kroužek, amatérská divadelní a hudební činnost a různé další možnosti. Výkon trestu ve věznici s ostrahou naopak obdrželi recidivisté a pachatelé násilné trestné činnosti, jakou je například loupež podle § 234 a § 219 zákona. Tento režim výkonu trestu je v mnohém pro odsouzené náročnější, a to především po stránce psychické. Jakákoliv jejich činnost je spojována se zvýšenými nároky kladenými na bezpečnost průběhu aktivit a na bezpečnost odborných pracovníků, kteří se podílejí na uskutečňování programu zacházení.

Tab. č. 9, Přehled předchozích uložených trestů odnětí svobody

Počet dříve vykonaných TOS	Počet ODS
0	40
1	22
2	10
3	8
4	4
5	2
6	6
7	2
10	1
12	1

V poslední tabulce č. 9 se dostáváme ke zpracování otázky ohledně recidivy páčání trestné činnosti. Vidíme zde, že ze zkoumaného vzorku je čtyřicet osob trestáno odnětím svobody poprvé v životě. Naproti tomu padesát šest osob již v minulosti bylo odsouzeno soudem za páčání trestné činnosti, a to je více než polovina zkoumané skupiny. Z uvedené tabulky tedy můžeme sledovat tendence k recidivě u více než poloviny odsouzených. Půjdeme-li více do hloubky, zjistíme následující:

- a) polovina z prvotrestaných odsouzených se v budoucnu odhodlá k opětovnému spáchání trestného činu,
- b) polovina z vězňů, kteří jsou ve výkonu trestů podruhé bude v budoucnosti opět odsouzena za páčání trestné činnosti,
- c) tendence k opakování trestné činnosti mají klesající charakter.

Rekordmany v recidivě se nám stali dva odsouzení, jejichž minulost je spojena s deseti a více tresty odnětí svobody. V tomto případě se jedná již o chronické recidivisty, v jejichž případech mají výchovná opatření mizivý účinek a působení specialistů se mívá účinkem. Tito dva odsouzení nejsou však rekordmany v pravém slova smyslu. Za dobu svého působení ve Vazební věznici v Brně jsem se již setkal s vězni, kteří měli za sebou i více než dvacet pět odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody.

10. ZÁVĚRY

Z provedeného výzkumu nám vyplývají tyto závěry:

1. *První stanovená hypotéza* se nám potvrdila. Znamená to, že trestná činnost je závislá na rodinném stavu pachatelů. Podle provedeného výzkumu jsou pachatelé trestných činů v drtivé většině osoby, které nemají vlastní rodinu – jsou svobodní případně rozvedení.

2. *Druhou stanovenou hypotézu* se nám podařilo potvrdit také. Opakování trestné činnosti je skutečně závislé na výchovných opatřeních aplikovaných v průběhu trestu odnětí svobody. V provedeném výzkumu se podařilo jednoznačně prokázat recidivu u pouhé poloviny dříve odsouzených pachatelů trestných činů. Vícenásobné opakování protiprávního jednání má potom i nadále klesající tendence.

3. *Poslední třetí hypotézu* nemohu považovat za potvrzenou ani za zcela vyvrácenou. Je pravdou, že páchaní trestné činnosti méně závažné, například krádeží, je mnohem častější, než trestná činnost násilného charakteru jako vražda, nebo ublížení na zdraví, ale pro potřeby jednoznačného rozhodnutí by bylo zapotřebí většího výzkumného vzorku a to především z řad pachatelů závažné trestné činnosti.

Pokud bychom vytvořili model průměrného pachatele trestné činnosti na území České republiky, mohl by vypadat asi takto:

Osoba mužského pohlaví s Českou státní příslušností ve věku od 20 do 30 let, svobodná, odsouzená za spáchání krádeže k trestu odnětí svobody na dobu ne delší než jeden rok do věznice s dozorem. V rejstříku trestů má 1 až 3 záznamy a je poprvé odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Z provedeného výzkumu je patrné, že výchovná opatření prováděná ve výkonu trestu odnětí svobody mají svůj smysl a zásadním způsobem se promítají do dalšího života odsouzených. Práce specializovaných pracovníků ve věznicích je pro zamezení recidivy přínosná a významná.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma: „*Projevy asociálního chování na životní cestě a zpětná vazba výchovných opatřeních jako východisko z něj*“ si kladla za cíl specifikovat asociální projevy chování v průběhu života člověka a zjistit, jakou nám poskytují zpětnou vazbu aplikovaná výchovná opatření.

Vzhledem ke skutečnosti, že pracuji již dvanáctým rokem ve věznici a jsem v přímém kontaktu s vězněnými osobami, zvolil jsem zaměření mé práce na jedince, které jejich chování v průběhu jejich životní cesty přivedlo „za mříže“. Výkon trestu odnětí svobody vnímá široká veřejnost jako stěžejní výchovné opatření represivního charakteru. Pro naše účely jsme se však zaměřili na metody a prostředky, pomocí nich se vychovatelé, specialisté a další pracovníci Vězeňské služby snaží na vězně v průběhu jejich trestu působit.

V teoretické části jsme popsali jednotlivé projevy chování, zjistili jsme, že za tímto chováním stojí většinou nejrůznější poruchy. Vysvětlili jsme si základní pojmy, popsali nejčastější příčiny a na jejich základě můžeme konstatovat, že nežádoucí projevy chování, s nimiž se setkáváme u dětí a mladistvých, jsou si v lecčem podobné s těmi, s nimiž se setkáváme u vězněných osob. Rovněž se dá tvrdit, že dítě, které trpí nějakou poruchou jako je např. závislost na drogách, alkoholu nebo gamblerství, má v případě neléčení těchto poruch velkou pravděpodobnost dostat se do konfliktu se zákonem a skončit tak ve vězení.

Jedním ze smyslů a zároveň cílů sociální pedagogiky je uvádět jedince a skupiny do normálního stavu. Sociální pedagogika se rovněž zabývá výchovným působením na sociálně rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny osob. Tímto výchovným působením jsou v případě výkonu trestu odnětí svobody nejrůznější volnočasové aktivity, zájmové kroužky, programy zacházení, ale např. i možnost dalšího vzdělávání nebo rekvalifikace.

Ze závěrů uveřejněných v praktické části pak vyplývá, že zásadním vlivem podílejícím se na asociálním nebo jiném nežádoucím chování je rodinné a sociální prostředí. Rovněž byla potvrzena hypotéza, že výchovná opatření, uplatňovaná v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, mají významný vliv na další průběh života odsouzeného. Recidiva se dle výsledků výzkumu projevila u pouhé poloviny dříve odsouzených pachatelů trestných činů. Je tedy patrné, že nepodmíněný výkon trestu odnětí svobody a výchovná opatření, která se při jeho výkonu uplatňují mají pozitivní vliv a významně tak působí proti recidivě pachatelů.

RESUMÉ

Bakalářská práce s názvem „*Projevy asociálního chování na životní cestě a zpětná vazba výchovných opatřeních jako východisko z něj*“ se zabývá poruchami chování u dětí a mládeže a dále pak asociálními projevy jedinců, kteří se v průběhu svého života ocitli ve vězení. Práce sestává ze dvou částí: teoretické a praktické. Část teoretická se zabývá jednotlivými poruchami, jejich příčinami a způsoby jejich řešení. V praktické části se pak výzkumem snažíme potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy.

První kapitola se zabývá poruchami chování u dětí a mládeže obecně. Je zde uvedena charakteristika poruch chování, hlediska dle kterých se dělí a pojmy, které s těmito poruchami souvisejí.

V druhé kapitole jsou specifikovány nejčastější příčiny, které stojí za vznikem poruch.

Kapitola třetí se věnuje poruchám chování, které se vyskytují u dětí a mládeže nejčastěji. V této kapitole se dozvíme, jak poruchu poznáme a uvedeme si druhy poruch.

Čtvrtá kapitola se týká poruch chování, se kterými se setkáváme u vězňů.

V poslední kapitole teoretické části jsou uvedeny způsoby a metody, jakými lze poruchy chování u vězňů řešit, případně zabránit jejich vzniku.

Šestá kapitola v praktické části popisuje zkoumanou problematiku, kterou se budeme zabývat.

V sedmé kapitole jsou vymezeny cíle výzkumu. Cílem bylo zjistit, jaký vliv mají výchovná opatření aplikovaná v průběhu výkonu trestu odnětí svobody na opakované páchání trestné činnosti, případně zjistit, jaké další faktory se na recidivě podílejí. Dále jsou zde stanoveny pracovní hypotézy.

Kapitola osmá popisuje výzkumnou proceduru. Uvádí, jaký druh výzkumu bude použit, co tvoří zkoumaný vzorek, jaké je zabezpečení výzkumu a jaký výzkum má průběh.

V deváté kapitole praktické části jsou uvedeny údaje a data, ke kterým jsme výzkumem dospěli.

Poslední kapitola praktické části pak posuzuje, do jaké míry se nám podařilo stanovené hypotézy potvrdit nebo vyvrátit a vyvozuje na jejich základě závěry. Následuje závěr, který je shrnutím celé bakalářské práce.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o asociálních projevech, které spatřujeme v chování osob v průběhu jejich života. Zaměřuje se na nežádoucí projevy způsobené poruchami chování zejména u dětí, mládeže a u vězňů. Uvádí nejčastější příčiny, které vznik těchto poruch způsobují. V práci jsou pak jednotlivé poruchy blíže specifikovány, je stanovena jejich charakteristika a naznačeny způsoby jejich řešení. V praktické části je pak prováděn výzkum na sledovaném vzorku odsouzených analýzou jejich spisových materiálů a údajů získaných ze standartizovaného dotazníku. V závěru práce je pak provedeno shrnutí celé práce s interpretací výsledků získaných výzkumem.

Klíčová slova:

Rodinné prostředí, děti a mládež, rozvod manželství, asociální chování, porucha chování, trest odnětí svobody, výchovná opatření, prvotrestaný, programy zacházení, recidiva, vězeňské prostředí.

ANNOTATION:

Bachelor's thesis deals with antisocial manifestations, which lie in the behavior of people during their life. It focuses on the adverse symptoms caused by behavioral problems, in particular for children, youth and prisoners. Lists the most common causes that cause the emergence of these disorders. There are various disorders more specifically, the determination of their characteristics and indicated ways to address them. In the practical part is then carried out research on the reference sample analysis convicted of file materials and data obtained from official questionnaire. In conclusion, this work is then carried out a summary of the whole work with the interpretation of the results obtained from research.

Key words:

Family environment, youth and children, divorce, antisocial behavior, conduct disorder, imprisonment, educational measures, first trapped, treatment programs, relapse, prison environment.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Zákon č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon*
2. Zákon č. 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody*
3. CIMICKÝ, J. *Psychiatr v kapse*. 1. vyd. Praha: Schiller Press, 1995. 173 s. ISBN 80-902060-1-8
4. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár n. Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8
5. DRTILOVÁ, J. , KOUKOLÍK, F. *Odlišné dítě*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. 136 s. ISBN 80-7021-097-4
6. JÚVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. 118s. ISBN 80-85931-95-8
7. KEJDOVÁ, M. *Základy trestního práva*. Institut mezioborových studií Brno, 2006. 70 s.
8. KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.
9. MARADOVÁ, E., HAJNÁ, E. *Základy rodinného života*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
10. MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie* . 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4
11. MŮHLPACHR, P. *Sociální patologie*. 1.vyd. Brno: MU, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
12. NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 150 s. ISBN 80-7178-432-X
13. NETÍK, K. a kol. *Psychologie v právu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80 – 7179-177-6.
14. RADVAN, E. *Poznámky k vypracování odborného textu*. Institut mezioborových studií Brno, 2008. 24 s.
15. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Institut mezioborových studií Brno, 2008. 47 s.
16. SATIROVÁ, V. *Knih o rodině*. 2. vyd. Praha: Práh, 2006. 357 s. ISBN 80-7252-150-0

17. SPOUSTA, V. *Speciálně pedagogická diagnostika etopedická*. 2. vyd. Brno: MU, 1995. 105 s. ISBN 80-210-1261-7.
18. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7178-503-2
19. ZAPLETAL, J. a kolektiv. *Kriminologie*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. 451 s. ISBN 80-7357-026-2
20. ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. II.díl, 1. vyd., Praha: Policejní akademie ČR, 1995, 122 s. ISBN 80-85981-28-9.
21. ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 207 s. ISBN 80-7178-544-X
22. ZIKMUND, A. *Mládež mravně vadná*. Praha: Spolek učitelů a přátel dětí mravně vadných, 1930. 160 s.
23. <http://trestni2.juristic.cz/76188/CLANEK>

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1, Celkový přehled výzkumného vzorku.....	51
Tab. č. 2, Státní příslušnost odsouzených.....	54
Tab. č. 3, Věková struktura odsouzených.....	55
Tab. č. 4, Rodinný stav odsouzených.....	56
Tab. č. 5, Přehled spáchané trestné činnosti.....	57
Tab. č. 6, Délka uložených trestů.....	59
Tab. č. 7, Přehled záznamů v rejstříku trestů odsouzených.....	60
Tab. č. 8, Umístění do výkonu trestu.....	61
Tab. č. 9, Přehled předchozích uložených trestů odnětí svobody.....	62

SEZNAM PŘÍLOH

P I	Standardizovaný dotazník.....	74
------------	--------------------------------------	-----------

Vyplňte pečlivě a čitelně !

DOTAZNÍK

při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody

1.	Jméno	Příjmení	Rozený(á)		Datum nar.:	
					Místo nar.:	
					Národnost :	
	Státní občanství :		Pokud jste cizinec, máte povolení k trvalému pobytu na území ČR ?			ano ☐ ne ☐
Stav :		Trvalé bydliště :				
Povolání :		Poslední zaměstnání (adresa)				
Manžel(ka), druh(žka)						
2.	Jméno	Příjmení	Rozený(á)		Datum nar.:	
					Místo nar.:	
					Národnost :	
	Stav :		Státní občanství :	Bydliště :		
Povolání :		Zaměstnán(a) : adresa				
Děti (vlastní - osvojené)						
3.	Jméno	Příjmení	Datum narození	Stav	Povolání (u nezaopatřených, kdo a jak o ně pečuje)	Bydliště
4.	Kdo pobíral přídavky na děti ?					
	Komu posílat peníze na výživné ?		Jméno :	Adresa :		
Vám blízké osoby, s kterými chcete po dobu výkonu trestu udržovat kontakt (dopisy, návštěvy) :						
5.	Jméno	Příjmení	Rok narození	Zaměstnání	Bydliště	Druh vztahu k Vám (sestra, přítel, ...)
6.	Stručně charakterizujte své majetkové poměry : (např. zda jste existenčně závislý jen na výdělků či máte i nějaký jiný majetek /příjem/)					
7.	Rodinné poměry : (uveďte, zda jste byl(a) vychován(a) u rodičů, u příbuzných, v dětském domově, vzájemné vztahy v rodině, zda měly rodinné poměry vliv na Vaši trestnou činnost, zda utrpěly Vaším odsouzením rodinné vztahy, jaké jiné potíže vznikly Vám a Vaší rodině odsouzením)					

VS skl. č. 257

8. **Vzdělání :** Označte křížkem školy, které jste absolvoval.

Základní neúplné

Základní dokončené

Výuční obor nedokončený

Výuční obor ukončený

Střední škola bez maturity

Střední škola ukončená maturitou

Vysokoškolské nedokončené

Vysokoškolské ukončené

Dále uveďte eventuelní získané tituly, speciální znalosti a znalosti jazyků (u jazyků zda aktivně či pasivně) :

9. **Odbornost :**

Uveďte postupně obory, činnosti a funkce, ve kterých jste pracoval (např.: dělník - pracoval jako železář, izolatér, skladník a pod.)

Uveďte, zda máte zákaz činnosti a jaké :

V jakém oboru byste chtěl v průběhu výkonu trestu být zaměstnán :

10. Uveďte, zda a v čem byste chtěl v průběhu výkonu trestu své znalosti rozšířit či doplnit, event. které vzdělání dokončit :

11. **Osobní záliby :**

Které sporty jste provozoval před VTOS ? (Vypíšte slovy !)

Závodně :

Rekreačně :

Jaké další záliby (koníčky) máte ? Uveďte i zda je realizujete sám či organizovaně eventuelně zda jste se v nich zúčastnil nebo umístil v nějakých soutěžích, závodech nebo výstavách.

12. Čemu chcete věnovat čas ve výkonu trestu ?

13. Myslíte, že jste byl odsouzen spravedlivě ?

14. Co považujete za příčinu Vaší trestné činnosti ?

15. Kolikrát jste byl(a) soudně trestán(a) : Byl(a) jste již ve výkonu trestu odnětí svobody ?
Délka předchozího trestu : Trestný čin :
Byl(a) jste propuštěn(a) po odpykání trestu, podmíněně propuštěn(a), amnestován(a), byla Vám dána milost ?

Důvod	Kdy	Ze které věznice	Kolik Vám bylo prominuto

16. Příčiny Vaší předchozí trestné činnosti byly stejné nebo jiné ? (Pokud jiné, uveďte)

17. Předchozí výkon trestu odnětí svobody ovlivnil nějak Váš názor na trestnou činnost ?

Co jste se naučil nebo dozvěděl v průběhu minulého výkonu trestu užitečného pro Váš život ?

18. Po předchozím výkonu trestu jste se vrátil k rodině : ano ne (zaškrtnout variantu)

Jestliže jste k rodině neodešel, kam jste šel : (vypsát slovy)

Jestliže jste se k rodině vrátil, pomohla Vám normálně žít : ano jen v něčem ne nevím

Našel jste zaměstnání ?

19. **Jak posuzujete svůj zdravotní stav ?**

cítím se docela zdrav

mám jen menší zdravotní potíže, které mi příliš nevadí

necítím se zdrav, potřeboval bych chodit k lékaři

cítím se vážně nemocen

Vyplývají z Vašeho zdravotního stavu nějaká omezení či potřeby (např.: diety, omezení pohybu a pod.) ?

20. **Jste věřící ?** ano ne (zaškrtnout variantu)

Pokud ano, jste členem nějaké církve, náboženské společnosti a pod.? Jaké ?

Vyplývají z Vašeho členství nějaká omezení či potřeby (např. stravování a pod.) ? Jaké ?

ŽIVOTOPIS

(Uveďte některé další údaje z Vašeho života, hlavně pokud jde o způsob života a vlivy, které Vás vedly k trestné činnosti. Neopakujte údaje z dotazníku, když, tak jen rozveďte ty, které jste nemohl(a) v dotazníku rozvést pro nedostatek místa.)

Prohlašuji a potvrzuji svým podpisem, že údaje, které jsem uvedl(a), jsou pravdivé.

V dne
vlastnoruční podpis